

1. DRUŠTVO

1.1. STANOVNIŠTVO, LJUDSKI RESURSI I TRŽIŠTE RADA

1.1.1. Veličina, kretanje stanovništva i gustoća naseljenosti

- Prema Popisu stanovništva 2011. godine u županiji Splitsko-dalmatinskoj (SDŽ), koja se prostire na 8% površine Hrvatske, živjelo je 454,798 stanovnika, odnosno 10,6% stanovništva Hrvatske. U odnosu na Popis stanovništva 2001.g. broj stanovnika se smanjio za 8.878 stanovnika (1,9%) dok se u odnosu na Popis stanovništva iz 1991.g. broj stanovnika smanjio za oko 4%. Promatrajući desetogodišnje razdoblje između posljednja dva popisa stanovništva Državnog zavoda za statistiku (DZS), može se primijetiti značajan opadajući trend broja stanovnika u zaobalju (pad od 7,7%) te blago rastući na otocima (rast od 0,9%), dok priobalje u tom razdoblju ima stabilan broj stanovnika.
- Postoje značajne razlike u demografskim obilježjima pojedinih dijelova županije. Dok priobalje bilježi relativno povoljne demografske pokazatelje (stabilan broj stanovnika u desetogodišnjem međupopisnom razdoblju), zaobalje i otoci su obilježeni niskom gustoćom stanovništva i nepovoljnom dobnom i obrazovnom strukturom. Manje lokalne jedinice u zaobalju su posebno pogođene smanjenjem broja stanovnika i lošom obrazovnom strukturom, a otoci starenjem stanovništva.
- Nažalost, Splitsko-dalmatinsku županiju obilježavaju negativni i zabrinjavajući demografski trendovi od 2011.g. pa nadalje (negativan prirodni prirast, sve niži vitalni indeks, postupno starenje stanovništva), čak i u dijelovima priobalja. Svake godine sve je manje gradova i općina s pozitivnim prirodnim prirastom, što dovodi do zaključka da relativno pozitivna demografska slika županije do 2010.g, od 2011.g. postaje obilježena sve negativnijim i zabrinjavajućim trendovima.
- Prosječna gustoća naseljenosti SDŽ u 2011.g. iznosila je 100,18 stanovnika/km² što je iznad nacionalnog prosjeka (75,71) i iznad prosjeka Jadranske Hrvatske (57,2), iako je primjetan pad u odnosu na 2008.g. kada je gustoća naseljenosti u SDŽ bila 106,6 stanovnika/km². Zabrinjava činjenica da čak 31 jedinica ima gustoću naseljenosti manju od 50 stanovnika/km², što ukazuje na značajne demografske probleme u većem dijelu županije. Od toga je 18 jedinica lokalne samouprave u zaobalju, te 12 na otocima. Osim toga, trend migracija je koncentriran na obalni dio županije, što vodi do značajnih razvojnih izazova povezanih s povećanim pritiscima na okoliš, prometnu, komunalnu i drugu javnu infrastrukturu. Općenito, Splitsko-dalmatinska županija bilježi visoki negativan migracijski saldo u razdoblju od 2009.-2014.¹

1.1.2. Dobna i obrazovna struktura stanovništva

- Pokazatelji dobne strukture stanovništva SDŽ ukazuju na **trend postupnog starenja stanovništva**. Iako županija time slijedi trend prisutan na razini RH, **ipak ima značajno povoljniju demografsku sliku kako od nacionalnog prosjeka tako i od svih županija u Jadranskoj NUTS2 regiji**.
- Udjel mlađeg stanovništva (15-24god.) najveći je u velikim gradovima zbog migracija mladog stanovništva radi školovanja i zapošljavanja iz nerazvijenih jedinica (naročito otoka) u razvijena područja što onda dodatno ističe subregionalne razlike unutar županije.
- Prema podacima iz Popisa stanovništva 2011.g. **SDŽ bilježi iznadprosječni udio obrazovanog stanovništva** (sa srednjom školom i više) u stanovništvu starom 15-64 (81,7% naspram RH prosjeka od 76,5%).
- Također, **SDŽ bilježi iznadprosječni udio visoko obrazovanog stanovništva u stanovništvu starom 15-64** (19,2% naspram prosjeka RH – 17,7%). Ovaj je udio porastao i na razini SDŽ i na razini RH u odnosu na podatke iz Popisa 2001. (11,9% odnosno 13,4%). Međutim, **SDŽ zaostaje za prosjekom RH kada je u pitanju udio osoba sa završenim doktoratom znanosti** (2,7% naspram 3% na razini RH) iako je i ovaj udio značajno narastao u odnosu na 2001.g. Usporedbe radi, europski prosjek visokoobrazovanih u

¹ DZS

istoj dobnoj skupini iznosi 23,7 posto. Zabrinjava vrlo slaba razina obrazovanosti u pojedinim lokalnim jedinicama, uključujući i neke veće jedinice.²

1.1.3. Tržište rada

- **Splitsko-dalmatinsku županiju karakterizira natprosječna razina nezaposlenosti i neaktivnosti, a u isto vrijeme i niska stopa zaposlenosti.** 2001.g. u SDŽ uočen je veliki udio radno sposobne populacije koja se nalazi u ekonomskoj neaktivnosti. Stopa zaposlenosti iznosila je 44,5%, stopa registrirane nezaposlenosti 26,7% te stopa neaktivnosti 39,3%. Od tada do 2014.g. situacija se nije poboljšala budući da je stopa zaposlenosti pala na 44,2%, stopa neaktivnosti je porasla na 41%, dok se stopa nezaposlenosti blago smanjila na 23,7%.³
- Prema podacima administrativnih statističkih izvora ukupna radna snaga, tj. aktivno stanovništvo u Splitsko-dalmatinskoj županiji na dan 31. prosinca 2014. iznosila je 179.920 ukupne aktivne populacije koju čine zaposlene osobe i registrirane nezaposlene osobe, što je smanjenje od 1,9% u odnosu na prosinac 2013. godine te smanjenje od 2,7% u odnosu na prosinac 2011.g.
- Registrirana zaposlenost u Splitsko-dalmatinskoj županiji u 2014. godini (31. prosinca) bila je 134.805, što je u usporedbi s 2011. godinom (31. prosinca) smanjenje za 4,8% odnosno 6.905 manje zaposlenih osoba, ali ujedno povećanje za 0,97% odnosno 1.295 više zaposlenih osoba u odnosu na prethodnu godinu.⁴
- Od statističkih izvora podataka o broju zaposlenih koji se mogu pratiti u kraćim razdobljima najpotpuniji su podaci mirovinskog osiguranja.⁵ Prema njima je na dan 30. rujna 2015.g. bilo 148.495 osiguranika (od čega 48,9% žena), dok ih je 30. rujna 2013. g. bilo 145.291.⁶
- Osim činjenice da se tijekom posljednjih pet godina na području Splitsko-dalmatinske županije broj ukupno zaposlenih osoba kontinuirano smanjivao, pri čemu se u 2014. u odnosu na 2013. godinu može govoriti o bitnom ublažavanju dinamike smanjivanja zaposlenosti, podaci o kretanju zaposlenosti po djelatnostima ukazuju na dramatično smanjivanje zaposlenosti osobito u prerađivačkoj industriji (gubitak oko 6,3 tisuće radnih mjesta) i građevinarstvu (gubitak oko 2,2 tisuće radnih mjesta). S druge strane, tijekom promatranog je razdoblja došlo i do značajnog porasta zaposlenosti u djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme i usluživanja hrane, kao i u sferi poslovanja s nekretninama te u području pružanja informacija i komunikacijskim djelatnostima. Unatoč smanjenju aktivnosti u odnosu na pred-recesijsku razinu, prerađivačka industrija (11,8% svih zaposlenih) i dalje je, uz trgovinu (19,3% svih zaposlenih), glavni poslodavac u županiji.⁷
- S druge strane, a kad je riječ o obrtništvu, prema zadnjim dostupnim podacima iz 2013. godine, na području županije bilo je oko 23, 6 tisuća zaposlenih osoba u sklopu obrta i/ili slobodnih profesija, od čega najviše u segmentu pružanja usluga smještaja/pripreme i usluživanja hrane, trgovine i građevinarstva.
- Broj korisnika mirovine na dan 31. ožujka 2015.g. bio je 107.775 **što daje odnos osigurani/korisnik 1,25** (u rujnu 2012.g. omjer je bio 1,45), dok je isti na razini RH još niži -1,23, ali u porastu u odnosu na rujnu 2012.g. (1,19), dok je kretanje tog odnosa u SDŽ od 2007.g. nadalje u silaznom trendu kao posljedica rasta nezaposlenosti.⁸
- Gledajući udio djelatnosti u ukupnom broju zaposlenih temeljem sklapanja radnog odnosa u 2014.g., najviši udio u Splitsko-dalmatinskoj županiji odnosi se na ugostiteljstvo - 24,1%, trgovinu -17,2%, prerađivačku industriju -11,7% te građevinarstvo -7,1% dok na ostale djelatnosti ukupno otpada 39,9% zapošljavanja.
- Nakon višegodišnjeg kontinuiranog smanjivanja broja nezaposlenih (s rekordnih 52.000 nezaposlenih u prvom kvartalu 2002.g. nezaposlenost je kontinuirano smanjivana sve do kolovoza 2008. godine

² Izvor: Izračun autora prema podacima iz Popisa stanovništva 2011. DZS-a

³ Izvor: Izračun autora prema podacima HZZ-a

⁴ Izvor: HZZ, Područni ured Split

⁵ Naime, radi se o najširem obuhvatu od svih statističkih evidencija, pri čemu su obuhvaćeni uposlenici u svim oblicima vlasništva, samozaposleni i individualni poljoprivrednici, radnici na ugovor i pomažući članovi u obiteljskom poslu.

⁶ Za usporedbu broja zaposlenih prema podacima Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje pratit će se podaci od rujna 2013. godine jer su podaci zaključno sa kolovozom 2013. napravljeni prema staroj definiciji što je aktivni osiguranik, a od rujna 2013. se krenulo s dopunjenom metodologijom izdvajanja aktivnih osiguranika.

⁷ Izvor: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

⁸ Prema: Statističke informacije Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje, br.1/2015, travanj, 2015., Zagreb

kada je ukupan broj nezaposlenih bio 28.604), slijedi petogodišnji kontinuirani rast broja nezaposlenih (s visokih 36.760 nezaposlenih osoba u 2009.g., što je za 15,8 % više nego u prosincu 2008. godine na 45.893 u 2013. godini). U 2014.g. broj nezaposlenih je smanjen za 3,6% u odnosu na prosječnu nezaposlenost u 2013. godini. Krajem svibnja 2015. godine pri Hrvatskom zavodu za zapošljavanje Područni ured Split evidentirano je ukupno 38.220 nezaposlenih osoba, što je za 4.108 osobe ili 9,7% manje nego u prethodnom mjesecu (42.328) i za 4.994 osoba, tj. 11,6% manje nego u svibnju 2014. godine kada je evidentirano 43.214 nezaposlenih osoba. Od ukupno 44.220 nezaposlenih osoba u 2014.g., 24.656 nezaposlenih je žena, što je 55,76% udjela.⁹

- **Stopa nezaposlenosti u županiji je značajno viša od prosjeka RH.** Iako smanjena u odnosu na prethodnu godinu, stopa nezaposlenosti u 2014.g. u SD županiji i dalje je značajno iznad razina od 2008.-2012.g. kada se bilježi kontinuirani uzlazni trend.
- Osim toga, značajan problem predstavljaju vrlo nepovoljna strukturalna obilježja nezaposlenih osoba. Veliki broj nezaposlenih se odnosi na žene, osobe koje su starije dobi, niske obrazovne razine te dulje vremena bez zaposlenja što značajno umanjuje njihove šanse za zaposlenje.
- Jedan od čimbenika koji negativno utječe na razinu nezaposlenosti jest **vrlo niska razina mobilnosti radne snage u odnosu na zahtjeve tržišta rada.** S druge strane, prisutan je **trend odljeva obrazovane i sposobne radne snage iz županije.**
- Dodatno opterećenje funkcioniranju tržišta rada jest politika plaća i njihov netržišni karakter, što također stimulira problem ekonomske neaktivnosti. Drugim riječima, rast plaća u pravnim osobama u SDŽ, kao i na razini cijele Hrvatske, nije rezultat veće radne produktivnosti, već visoke cijene troškova po jedinici rada.
- Osim toga, izražen je i problem strukture gospodarstva/zaposlenih tj. sve nepovoljniji odnos zaposlenosti u odnosu javnog i privatnog sektora, naime javni sektor sve više zapošljava što financijski opterećuje privatni sektor kojemu se smanjuje mogućnost zapošljavanja.
- Ukupan broj korisnika mjera Nacionalnog plana za poticanje zapošljavanja u 2014.g. porastao je u odnosu na 2013.g., ali je broj novouključenih osoba pao, slično trendu na nacionalnoj razini. Temeljni je pak problem nedostatak sustavnog praćenja potrošnje sredstava dodijeljenih kroz različite mjere zapošljavanja te učinaka na dugotrajno zapošljavanje.
- Vezano za tržište rada, kao problem se nameće i nedostupnost demografskih i statističkih podataka, osobito na razini jedinica lokalne samouprave, što otežava planiranje razvojnih potreba Splitsko-dalmatinske županije.¹⁰
- Prepoznavši probleme, ideje, gospodarske i socijalne trendove te sva druga pitanja iz politike zapošljavanja kao i značaj koordinacije i mobilizacije svih resursa temeljem potreba županije, u travnju 2011.g. osnovano je **Lokalno partnerstvo za zapošljavanje SD županije** koje okuplja i umrežava sve institucije relevantne za razvoj ljudskih potencijala i tržišta rada jedne županije.

1.2. DRUŠTVENE DJELATNOSTI I CIVILNO DRUŠTVO

1.2.1. Obrazovanje

1.2.1.1. Predškolsko obrazovanje

- Vrtići se nalaze u svih 16 gradova županije (60% vrtića je u gradovima Splitu, Kaštelima i Solinu) te u 37 od 39 općina županije, što pokazuje da **županija raspolaže razvijenom mrežom vrtića**, iako je u velikom broju jedinica lokalne samouprave i dalje primjetna nedovoljna opremljenost i kapacitet vrtića zbog nedostatnog samostalnog financiranja predškolskog odgoja u tim gradovima i općinama. Predškolsko obrazovanje je u nadležnosti jedinica lokalne samouprave, međutim županija ovisno o

⁹ Izvor: HZZ

¹⁰ Izvor: HZZ, Područni ured Split

raspoloživosti financijskih sredstava potpomaže one jedinice lokalne samouprave koje u danoj godini ne uspijevaju samostalno financirati program predškolskog odgoja.¹¹

- Prema podacima za ped. g. 2015., prosječan broj djece u skupini u vrtićima u Splitsko-dalmatinskoj županiji jest 20,9 (gornja granica propisana Državnim pedagoškim standardom predškolskog odgoja i naobrazbe -25) i taj se omjer u posljednjih desetak godina smanjio za tri do četiri postotna poena usprkos porastu broja upisane djece.
- Zanimljiv je omjer broja djece i odgojitelja koji je početkom ped. g. 2014./2015. manji u Gradu Zagrebu (10,5) u odnosu na prosjek Hrvatske od 12 djece na jednog odgojitelja, a prosjek u Splitsko-dalmatinskoj županiji je još viši – 14. Prosjek Jadranske Hrvatske iznosi za ped. god. 2014./2015. 11,6 s tim da je ovaj omjer najviši u Splitsko dalmatinskoj, a najniži u Istarskoj županiji (9,3). Ovo je ujedno i pokazatelj koji daje okvirnu sliku o kvaliteti predškolskog obrazovanja. **Navedeni podaci ukazuju na otežane mogućnosti kvalitetnog rada u vrtićima u SDŽ s obzirom na određeni manjak odgojitelja** iako se spomenuti omjer znatno poboljšava od ped. god. 2004./2005. kada je udio bio blizu 17 preko 2009./2010. kada je iznosio 14,3.

1.2.1.2. Osnovno i srednje školstvo

- Zabrinjavajući su rezultati analize usporedbe podataka o kretanju broja učenika u osnovnim školama županije. Još od školske godine 1996./1997. može se pratiti pad broja učenika. Međutim, i recentniji podaci potvrđuju taj negativan trend budući da je u devetogodišnjem razdoblju od 2005./2006.g. do 2014./2015.g. također registriran drastičan pad broja učenika u županiji, i to za 15,3% ili 6.706 učenika. Slikovito rečeno, ukupno u županiji je u tih 9 godina „nestalo“ više od trinaest (13) škola sa po 500 učenika ili 335 razrednih odjela po 20 učenika. Posljednje tri godine riječ je o padu od 5,7% te se ovaj demografski negativan trend nameće kao osnovni problem kada se analizira osnovo školstvo županije.¹²
- Broj upisanih učenika u osnovne škole po učitelju posljednjih je godina u Splitsko-dalmatinskoj županiji kao i na razini svih županija RH sve manji što je zapravo posljedica nepovoljne demografske promjene u RH (smanjenje ukupnog broja upisanih učenika) i povećanja ukupnog broja učitelja.
- U osnovnim školama čiji je osnivač Splitsko-dalmatinska županija na 9,7 učenika dolazi jedno računalo dok je taj omjer pet godina ranije bio 12,3.¹³
- Sve veći problem predstavlja nepostojanje produženog i cjelodnevnog odgojno-obrazovnog rada u osnovnim školama u velikim gradovima (osim u gradu Splitu u kojem je sedam takvih škola, ali je u tom slučaju prisutan problem nepristupačne cijene takve usluge). Osim toga, nedovoljna je i infrastruktura i oprema za organiziranje terenske nastave, škola u prirodi i sl.
- Veliki je broj škola s višesmjenskom nastavom u velikim gradovima, a s druge strane veliki broj malih škola s premalim brojem djece i upitnom održivošću.
- **Veliki problem u osnovnom školstvu predstavljaju visoki tekući izdaci osnovnih škola koji se odnose na troškove prijevoza učenika.**
- Prosječan broj srednjoškolaca po razrednim odjeljenjima u Republici Hrvatskoj krajem šk. g. 2013./2014. iznosio je 24 učenika po razredu i isti je za Splitsko-dalmatinsku županiju.¹⁴
- Dodatni podaci prema područjima županije pokazuju kako je u 2015.g. najveća opterećenost srednjih škola u gradu Splitu (616 učenika po srednjoj školi) i na obali, dok na otocima radi samo pet srednjih škola koje prosječno imaju po 140 učenika. Jedan od gorućih problema koji proizlaze iz koncentriranosti i centraliziranosti obrazovnog sustava u Splitsko-dalmatinskoj županiji predstavlja neorganiziran prijevoz učenika iz pojedinih područja županije koja lokalnim prometnim sustavom nisu najefikasnije povezana s gradom Splitom. Nemogućnost regularnog i učestalog prijevoza do srednje škole, učenicima koji nemaju prebivalište u Splitu, kao uzrok i posljedicu predstavlja veliki socijalni problem.¹⁵
- Veliki problem je loše stanje tehničke opremljenosti u srednjem školstvu (zastarjela nastavna pomagala i didaktička oprema). S druge strane, **primjetan je pomak u informatičkoj opremljenosti**

¹¹ Izvor: Splitsko-dalmatinska županija, UO za društvene djelatnosti

¹² Izvor: Splitsko-dalmatinska županija, UO za društvene djelatnosti

¹³ Izvor: Splitsko-dalmatinska županija, UO za društvene djelatnosti

¹⁴ Izvor: DZS

¹⁵ Prema: Strategija razvoja ljudskih potencijala Splitsko-dalmatinske županije 2014.-2020.

budući da u šk.g. 2014./2015. prosječno na jedno računalo dolazi 7,6 učenika u srednjim školama čiji je osnivač županija, dok je taj omjer u šk. g. 2004./2005. bio 18,7 učenika na jedno računalo.¹⁶

1.2.1.3. Visoko školstvo, znanost i cjeloživotno obrazovanje

- Republika Hrvatska ima 165 visokih učilišta. 110 ih je smješteno u Kontinentalnoj, a 55 u Jadranskoj Hrvatskoj, od čega 20 u Splitsko-dalmatinskoj županiji. Visoko školstvo i znanost na području SD županije obuhvaća Sveučilište u Splitu te dvije (2) visoke škole u Splitu i Dugopolju. Sveučilište u Splitu obuhvaća 12 fakulteta, četiri (4) sveučilišna studijska centra i jedan (1) međusveučilišni studij.
- Broj upisanih studenata u zimski semestar 2012./2013. na 1.000 stanovnika veći od prosjeka Republike Hrvatske ima samo 5 županija, među kojima uz grad Zagreb (44 upisanih studenata na 1.000 stanovnika) prednjači Splitsko-dalmatinska županija (41 upisanih studenata na 1.000 stanovnika). Taj je isti udio zadržan i u ak.g. 2013./2014.¹⁷
- Prema podacima DZS-a 12 fakulteta Sveučilišta u Splitu u zimskom semestru **ak. g. 2013./2014. upisalo je 16.689 studenata (od čega 78,7% na sveučilišnim studijima), među kojima prednjači Pravni fakultet s 3.427 upisanih studenata. Sveučilište u Splitu u proteklom petogodišnjem razdoblju bilježi rastući trend upisa studenata. Upisani broj studenata na fakultete i sveučilišne i međusveučilišni studijski centar u ak.g. 2013./2014. porastao je za 17% u odnosu na ak.g. 2008./2009.**, što je u skladu s petogodišnjim trendom rasta upisa na nacionalnoj razini iako je isti nešto niži - 15%. Iako gledano prema mjestu prebivališta većina jedinica lokalne samouprave bilježe rast upisanih studenata, veliki broj zaobalnih i otočnih općina bilježe pad upisa.
- Također, u istom petogodišnjem razdoblju može se prepoznati **trend rasta broja osoba u postupku stjecanja doktorata**. Prema podacima DZS-a za 2014.g. od ukupno 851 doktora znanosti u Republici Hrvatskoj, 8,3% odnosi se na Sveučilište u Splitu dok je isti udio pet godina ranije bio 6,6%, a prije deset godina niskih 3%. Promatrajući područja znanosti u 2014., najviše ih je doktoriralo na polju biomedicine i tehničkih znanosti, dok je na razini RH najveći broj doktorskih disertacija iz područja društvenih i tehničkih znanosti.
- U akademskoj godini 2012./2013. Splitsko-dalmatinska županija, s 10 diplomiranih studenata na 1.000 stanovnika, jedna je od tek četiri županije koje su imale omjer iznad prosjeka RH (8).¹⁸
- **Sveučilište u Splitu u akademskoj godini 2014./2015. bilježi oko 18 studenata po nastavniku**, dok je isti omjer na Sveučilištu u Zadru 10,5 i Sveučilištu u Rijeci 11, a Sveučilište u Dubrovniku je na razini prosjeka Hrvatske -13,6, što ukazuje na **nedostatak znanstveno-nastavnog osoblja u SDŽ**, posebno imajući na umu uvjete potrebne za provedbu Bolonjskog sporazuma. U ak.g. 2009./2010. ovaj omjer na Sveučilištu u Splitu iznosio je 17,3, a na razini RH 12,7, odnosno bilježi se trend pogoršanja zbog rasta broja upisanih studenata.
- Najveći interes studenti pokazuju za **Ekonomski i Pravni fakultet** koji je u ak.g. 2013./2014. upisalo 40,5% ukupno upisanih studenata na fakultetima Sveučilišta i time se primjećuje **kontinuirani pad** u odnosu na ak. g. 2009./2010. i 2003./2004. kada su ti udjeli iznosili 46% odnosno preko 50%. Poticajno je što se u odnosu na ak. g. 2009./2010. **u akademskoj godini 2013./2014. značajno povećao interes za studijima iz područja tehničkih i prirodnih znanosti** (naročito za Prirodoslovno-matematički, Pomorski, Kemijsko-tehnološki, Medicinski, te Fakultet elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje). Kontinuirani rast upisanih studenata u razdoblju od ak.god.2008./2009. do ak.god.2013./2014. bilježe Pomorski fakultet Split i Medicinski fakultet Split.
- Ako se pak analizira omjer upisanih studenata na jednog diplomiranog studenta među sveučilišnim odjelima fakulteta splitskog Sveučilišta, najbolji omjer u 2013.g. ima Filozofski fakultet (3,4), Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije (3,8), Medicinski fakultet (3,9) i Ekonomski fakultet u Splitu (4 upisana studenta na jednog diplomiranog), a najlošiji su Pomorski (8,7) i Pravni fakultet (7,27). U odnosu na 2009.g. većina fakulteta je poboljšala učinkovitost studiranja sudeći prema ovom pokazatelju. Najveći iskorak napravili su Medicinski (omjer je bio 11,26 u 2009.g.) i Pravni fakultet (skoro 17 upisanih na jednog diplomiranog studenta u 2009.g.).

¹⁶ Izvor: Splitsko-dalmatinska županija, UO za društvene djelatnosti

¹⁷ Prema: Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, Ekonomski institut, Zagreb, Zagreb, veljača, 2015.

¹⁸ Ib.

- **Ipak, prosječan omjer upisanih studenata na jednog diplomiranog u 2013.g. na razini svih odjela Sveučilišta u Splitu iznosi 5 što je pogoršanje u odnosu na 4 u 2011.g. iako je do tada bio zabilježen značajan i kontinuirani trend poboljšanja** (2002.g. visokih 10 te 2009.g. 4,75).¹⁹
- Ono što i dalje muči visoko školstvo kako na županijskoj tako i na nacionalnoj razini jest **neusklađenost obrazovnih programa s potrebama tržišta rada** (manjak ponude pojedinih programa i nedostatna kvaliteta postojećih programa), **kao i nedostatna suradnja između znanstvenih institucija, privatnog i javnog sektora**. Broj projekata koji se temelje na suradnji između znanstvenog i poslovnog sektora raste, ali se i dalje uglavnom odnose na izradu studija, ekspertiza, studentska pripravnštva i slično. Dosadašnja suradnja između znanstvenih institucija, privatnog i javnog sektora nije dala dovoljno vidljivih rezultata u smislu stvaranja novih proizvoda s dodanom vrijednošću, pokretanja novih start-up poduzeća, prijave patenata i drugih inovativnih aktivnosti. Nedostatak suradnje prema modelu Triple Helix prepoznat je kao ključan problem koji sprječava rast konkurentnosti Jadranske Hrvatske, ali i Splitsko dalmatinske županije.
- Ukoliko se pak analiziraju prijave patenata po županijama u razdoblju od 2008.-2013.g.²⁰, može se primijetiti da u tom razdoblju Splitsko-dalmatinska županija zauzima treće mjesto sa ukupno 129 patenata (Zagrebačka i grad Zagreb imaju 617 te Primorsko goranska županija 208 patenata). Analizirajući broj priznatih patenata u istom razdoblju, Splitsko-dalmatinska županija je s 20 patenata daleko najuspješnija županija Jadranske Hrvatske i druga najuspješnija u RH. Međutim, udio uspješno okončanih postupaka u Splitsko-dalmatinskoj županiji iznosi 15%.
- U Splitsko-dalmatinskoj županiji udio zaposlenih u istraživanju i razvoju (udio u RH), u razdoblju od 2009.-2013.g. raste, ali na niskim razinama (2013.g. udio je iznosio 1,8%, a prosjek Jadranske Hrvatske 15,9%).²¹
- Usprkos brojnosti ustanova i programa obrazovanja odraslih, u županiji i dalje postoji **problem neujednačene dostupnosti ovih programa svim geografskim područjima županije s obzirom na prostornu koncentraciju sadržaja na područje splitskog bazena. Također, izražen je i problem nedovoljno razvijene svijesti poslodavaca o značaju ulaganja u daljnje obrazovanje ljudskih resursa, kao i financijska ograničenja poslodavaca.**

1.2.2. Zdravstvo i socijalna skrb

- S obzirom na broj doktora medicine na tisuću stanovnika, SDŽ s otprilike 2,8 doktora na tisuću stanovnika ima povoljniju zastupljenost u odnosu na ostale županije Jadranske regije, osim Primorsko-goranske koja ima prosjek od 3,6 doktora (veću i od RH prosjeka od 3).
- Usprkos razvijenoj mreži javnih i privatnih zdravstvenih ustanova, **problem u zdravstvu predstavljaju nedovoljno opremljeni i uređeni objekti** čija je rekonstrukcija i adaptacija nužna. Isto tako, nužno je i sustavno podizanje standarda kvalitete u zdravstvenoj skrbi. Također, niska je osviještenost stanovnika o značenju zdravog načina života, a i palijativna skrb se ne promiče u dovoljnoj mjeri.
- Sustav socijalne skrbi na području SDŽ obuhvaća 7 centara za socijalnu skrb sa 5 podružnica, 4 doma za starije i nemoćne (čiji je osnivač županija), 16 domova za starije i nemoćne osobe (privatni osnivači), te 9 ustanova za pružanje ostalih oblika socijalne skrbi.
- Glavni problem u sustavu socijalne skrbi su **nedovoljni smještajni kapaciteti u domovima za stare i nemoćne** te iako posljednjih godina poboljšana, još uvijek **nezadovoljavajuća razvijenost različitih oblika pomoći kroz vaninstitucionalni sustav skrbi**.
- Osim toga, problem ustanova socijalne skrbi očituje se i u nedovoljnom broju logopeda, defektologa, pedagoga i psihologa, koji je prisutan i u redovnom sustavu odgoja i obrazovanja.²²

¹⁹ Izvor: DZS

²⁰ Prema: Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, Ekonomski institut Zagreb, veljača 2015.g.

²¹ Ib.

²² Izvor: Upravni odjel za društvene djelatnosti, Splitsko-dalmatinska županija

1.2.3. Kultura i umjetnost

- Prema DZS-u, u 2014.g. u županiji je registrirano deset (10) kinematografa koji broje 4.030 sjedala i 42 zaposlenika, a održano je 22.534 predstava sa 444.424 posjetitelja. Prema broju sjedala, posjetitelja i prikazanih predstava, Splitsko-dalmatinska županija prednjači među jadranskim županijama.
- Promatrano u odnosu na broj stanovnika, prosječno više knjižnica je u Jadranskoj Hrvatskoj (8 knjižnica na 100.000 stanovnika). U Kontinentalnoj Hrvatskoj ima 5 knjižnica na 100.000 stanovnika, dok je u Splitsko-dalmatinskoj županiji taj broj 7.²³
- U SD županiji u sezoni 2013./2014. zabilježeno je 16 kazališta (9,3% ukupnog broja kazališta u RH), od čega četiri profesionalnih, četiri profesionalna za djecu i osam amaterskih. Posebno treba istaknuti **hvarsko kazalište iz 1612.g. koje je treće najstarije kazalište u Europi i ujedno najstarije europsko komunalno kazalište** čime ono ima nezaobilazno mjesto u povijesti teatra uopće i spomenik je najviše kategorije od nacionalnog značaja za RH.
- Na prostoru SDŽ registrirano je 60ak različitih muzeja, zbirki (sakralnih, zavičajnih, arheoloških, malakoloških, etnografskih, likovnih, bibliotečnih i arhivskih) i galerija, a najviše u Splitu. Najznačajniji muzeji SD županije su: Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Hrvatski pomorski muzej, Arheološki muzej, Etnografski muzej, Muzej grada Splita, Muzej grada Kaštela, Brački muzej Pustinja Blaca, Muzej triljskog kraja i dr.
- Zahvaljujući **izuzetno vrijednim lokalitetima (starogradski Ager), objektima (Dioklecijanova plača) i/ili spomeničkim cjelinama (Trogir) pod zaštitom UNESCO-a, SDŽ** ima vrlo snažne atribute da se već u najkraćem vremenu tržišno pozicionira kao jedna od vodećih kulturno turističkih destinacija Mediterana. Problem koji se javlja kod upravljanja UNESCO baštinom u našoj županiji prisutan je u slučaju Trogira i Agera, budući da ne postoji dobro definiran sustav obilaska i turističke valorizacije tih lokaliteta, kao u slučaju Dioklecijanove palače.
- Općenito, **iznimno bogata kulturna ponuda Splitsko-dalmatinske županije na domaćem i stranom tržištu još uvijek nije dovoljno prepoznatljiva.**
- Prostor Županije Splitsko-dalmatinske izuzetno je bogat kulturno-povijesnim nasljeđem, ali je sadašnje stanje očuvanosti, istraženosti i zaštite kulturno-povijesnog nasljeđa županije neujednačeno i općenito nezadovoljavajuće.

1.2.4. Sport

- SDŽ, a naročito grad Split, prepoznatljiva je po sportu te su odavde ponikli mnogi vrhunski sportaši. Zastupljeno je mnoštvo sportova, a ponajviše nogomet, košarka, tenis, atletika, plivanje, rukomet, veslanje, odbojka, odbojka na pijesku, ribolov te razne borilačke vještine.
- S obzirom na potrebe, i dalje nedostaje sportsko-rekreacijskih objekata, a postojeći se nedovoljno održavaju. Osim toga, **nedostaje vizija razvoja sporta u smislu dugoročnog plana za razvoj sporta županije.**
- Također, nedovoljno se prati rad udruga i kontroliraju dodijeljene potpore, a nisu zakonski riješene mogućnosti financiranja amaterskog sporta.

1.2.5. Civilno društvo

- U Splitsko- dalmatinskoj županiji, kao i u drugim županijama, postoji velik broj registriranih udruga. Trenutačno djeluje 4.837 (podaci iz Registra udruga u RH, Ministarstva uprave, na dan 2.7.2015.),²⁴ osnovanih temeljem Zakona o udrugama, a među njima su najzastupljenije udruge iz područja sporta, kulture, gospodarstva, zdravstva i tehničke djelatnosti.

²³ Prema: Analitička podloga za izradu Strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske, Ekonomski institut Zagreb, veljača 2015.g.

²⁴ Uvažavajući mogućnost da broj registriranih udruga ne odgovara stvarnom stanju, novi Zakon o udrugama propisao je kako postojeće udruge moraju do 1. listopada 2015. godine uskladiti svoje statute s novim Zakonom i predati ih u Ured državne uprave gdje su registrirali udruhu, nakon čega bi trebali dobiti točan uvid u brojnost udruge.

- Djelovanje udruga, gledano u cjelini, doprinosi poboljšanju upravljanja razvojem Splitsko-dalmatinske županije, međutim još uvijek je taj doprinos vrlo nizak. S druge strane organizacije civilnoga društva doprinose razvoju Županije te sudjeluju u rješavanju brojnih sektorskih problema (od okoliša, mladih, socijalnih problema, jednakosti spolova, prevencije nasilja i dr.) te doprinose smanjenju nezaposlenosti kao i privlačenju sredstava iz EU fondova. **Suradnja između civilnog i javnog sektora u Splitsko-dalmatinskoj županiji nije institucionalizirana u smislu kreiranja jednog dugoročnog programa i mjera za njegovu provedbu. Udruge se u pravilu nedovoljno uključuje u rasprave i odlučivanje o pitanjima od društvenog interesa koji su važni za razvoj zajednice, međutim postoje razlike od sektora do sektora.**
- U 2014. godini za rad udruga iz proračuna Splitsko-dalmatinske županije ukupno je izdvojeno **26.905.471,29 kn**, podijeljeno po upravnim odjelima.²⁵
- Pozitivno je što **veliki broj udruga ima iskustvo i kompetenciju za privlačenje sredstava iz EU fondova** što bi u budućnosti trebalo rezultirati još boljim financijskim kapacitetom za njihov rad.
- Novi Zakon o udrugama donesen je u lipnju 2014. godine (NN 74/2014), čime je nakon punih trinaest godina donesen novi zakonodavni okvir vezan uz zakonsko djelovanje i poslovanje udruga.

2. GOSPODARSTVO

2.1. Gospodarstvo SDŽ

- Dostignuti stupanj razvijenosti gospodarstva kao i karakteristični gospodarski trendovi, osobito u kontekstu kretanja osnovnih makroekonomskih agregata, jačanja ili opadanja investicijske aktivnosti, rasta ili opadanja broja gospodarski aktivnih pravnih osoba, rasta i pada stope (ne)zaposlenosti, ali i kontekstu uspješnosti/profitabilnosti poslovanja i razine poslovnog optimizma zasigurno predstavljaju važne odrednice budućeg društveno-ekonomskog razvoja Splitsko-dalmatinske županije. U nastavku se analiziraju svi prethodno navedeni činitelji i indikatori gospodarske razvijenosti županije kako bi se ukazalo na razvojni potencijal i/ili razvojna ograničenja, odnosno na glavne pravce i/ili glavne nositelje razvoja gospodarstva u vremenu koje dolazi.

2.1.1. Agregatni makroekonomski pokazatelji gospodarskog razvoja SDŽ

- Prema posljednjim dostupnim podacima DZS-a za 2012. godinu, bruto domaći proizvod (BDP) Splitsko-dalmatinske županije dostigao je 26,9 milijardi HRK (ili 3,6 milijardi EUR) ili 8,1% BDP-a Hrvatske. **Po veličini svog BDP-a, Splitsko-dalmatinska županija zauzima visoko drugo mjesto u Hrvatskoj, odmah iza grada Zagreba.** U odnosu na 2007. godinu, kad je iznosio 28,2 milijarde HRK te dostizao 9,0% BDP-a Hrvatske, BDP Splitsko-dalmatinske županije smanjio se za 1,3 milijarde HRK, dok se njegov udio u BDP-u Hrvatske smanjio za 0,9 postotnih poena. BDP Splitsko-dalmatinske županije po stanovniku u 2012. godini iznosio je 7.875 EUR, a što je predstavljalo samo oko 75,6% hrvatskog prosjeka. **Po visini BDP-a po stanovniku u 2012. godini, Splitsko-dalmatinska županija zauzima 10. mjesto u RH.** Za razliku od BDP-a, bruto dodana vrijednost (BDV) županije dostigla je u 2012. godini iznos od 22,8 milijardi HRK, pri čemu je u BDV-u RH sudjelovala s oko 8,1%. **Po svom udjelu u nacionalnom BDV-u, županija se nalazi na trećem mjestu, odmah iza Grada Zagreba (33,4%) i Primorsko-goranske županije (8,8%).** U odnosu na 2007. godinu, kad je iznosila 24,3 milijarde HRK, BDV županije smanjila se za 1,5 milijardi HRK. U 2007. godini županija je, s udjelom od 9,0% u BDV-u RH, bila na drugom mjestu, odmah iza grada Zagreba (30,8%), a ispred Primorsko-goranske županije (8,0%). Osim činjenice da se vrijednost BDV-a na razini županije smanjila u razdoblju od 2007. do 2012. godine, **struktura BDV-a po djelatnostima ukazuje da su trenutno najvažnije gospodarske grane županije različite uslužne djelatnosti i građevinarstvo, dok su nekad važne industrijske proizvodnje (prerađivačka i ostale industrije; rudarstvo i vađenje kamena) te poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo sve više od sekundarnog značenja.**

²⁵ Izvor: Splitsko-dalmatinska županija, UO za proračun i financije

- Usporedi li se struktura BDV-a RH s onom Splitsko-dalmatinske županije, može se zaključiti da u oba slučaja uslužni sektor dominira, iako je udio tradicionalnih djelatnosti kao što su poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo, odnosno prerađivačka i ostale industrije znatno veći kad je riječ o gospodarstvu RH kao cjelini. To, međutim, ne vrijedi i u slučaju građevinarstva čiji je udio u bruto dodanoj vrijednosti, usprkos velikim problemima s kojima se većina gospodarskih subjekata iz ove djelatnosti u proteklim godinama suočavala, na području Splitsko-dalmatinske županije znatno veći nego na području RH. S druge strane, a što se tiče udjela raznih uslužnih djelatnosti/sektora u bruto dodanoj vrijednosti, u slučaju Splitsko-dalmatinske županije znatno je više zastupljeno poslovanje nekretninama, trgovačka djelatnost te ostale uslužne djelatnosti, a znatno manje sektor informiranja/IT usluga i financijske usluge.²⁶
- Osim BDP-a i BDV-a, važan indikator gospodarske razvijenosti Splitsko-dalmatinske županije svakako je i kretanje broja registriranih/aktivnih pravnih osoba. Valja istaknuti da je na području Splitsko-dalmatinske županije u prosincu 2014. godine bilo registrirano 35.033 pravnih osoba. Isto tako, dinamika kretanja registriranih pravnih osoba u posljednjih 5 godina, usprkos određenom smanjenju u 2013.g. u odnosu na 2012. godinu, ukazuje na **relativno umjereni rast poduzetničke aktivnosti/poduzetničkog optimizma čak i u uvjetima višegodišnje recesije**. Od ukupnog broja registriranih pravnih osoba, samo je njih 18.219 (ili 52%) bilo aktivno, dok je preostalih čak 16.814 (ili 48%) bilo u mirovanju. Neovisno o velikom broju pravnih osoba u mirovanju za županiju je karakteristično **kontinuirano povećavanje broja aktivnih trgovačkih društava u razdoblju od 2011. do 2014. godine**.²⁷ **Prema kriteriju brojnosti aktivnih pravnih osoba, trgovina na veliko i malo uvjerljivo je najvažnija gospodarska djelatnost županije, dok je građevinarstvo druga djelatnost po važnosti. Posebno valja ukazati na relativno skromnu poziciju prerađivačke industrije (1.549 pravnih osoba ili 8,5%).** Udjeli aktivnih pravnih osoba Splitsko-dalmatinske županije u ukupnom broju aktivnih pravnih osoba u RH prema pojedinim djelatnostima ukazuju na gospodarske specifičnosti županije. Posebno valja izdvojiti djelatnost rudarstva i vađenja kamena koje prema brojnosti aktivnih pravnih osoba čini čak 19,7% ove djelatnosti u Hrvatskoj. Osim toga, gospodarsku strukturu županije karakterizira i **nadprosječan broj aktivnih pravnih osoba u sferi poslovanja nekretninama, administrativnih i pomoćnih uslužnih djelatnosti, pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane te prijevoza i skladištenja**.²⁸
- Osim pravnih osoba, na području županije djeluje i velik broj obrtnika. Na temelju evidencije koju vodi Obrtnička komora, ali i podataka Instituta za javne financije²⁹, Državnog zavoda za statistiku (DZS) i Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje (HZMO), ukupan broj aktivnih obrtnika na području županije u 2013. godini dostigao je brojku od 9.777 (u prethodnoj godini bilo ih je aktivno 9.913). **Najveći broj aktivnih obrta županije odnosio se na uslužno zanatstvo (3.002 ili 29,7%), ugostiteljstvo i turizam (1.706 ili 23,6%), djelatnost trgovine (1.706 ili 16,9%) te prijevoz osoba i stvari (1.042 ili 10,3%).** Donekle ohrabruje podatak Obrtničke komore Splitsko-dalmatinske županije da je u 2015.g. broj obrtnika iznosio 10.220. Prema istom izvoru, u SD županiji se u zadnjih pet godina najviše otvaraju uslužni obrti dok je otvaranje proizvodnih obrta u opadanju.
- Koncem ožujka 2014. godine na području županije bilo je zaposleno 103,0 tisuća osoba, od čega je 47,7% otpadalo na žene. Osim činjenice da se **tijekom posljednjih pet godina na području Splitsko-dalmatinske županije broj ukupno zaposlenih osoba kontinuirano smanjivao**, pri čemu se u 2014. u odnosu na 2013. godinu može govoriti o bitnom ublažavanju dinamike smanjivanja nezaposlenosti, podaci o kretanju zaposlenosti po djelatnostima ukazuju na **dramatično smanjivanje zaposlenosti osobito u prerađivačkoj industriji** (gubitak oko 6,3 tisuće radnih mjesta) **i građevinarstvu** (gubitak oko 2,2 tisuće radnih mjesta). S druge strane, tijekom promatranog je razdoblja došlo i do značajnog porasta zaposlenosti u djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme i usluživanja hrane, kao i u sferi poslovanja s nekretninama te u sferi pružanja informacija i komunikacijskim djelatnostima. Osim 'proizvodnih' zanimanja, u proteklom je

²⁶ Izvor: DZS

²⁷ Izvor: Izvješće o stanju u gospodarstvu SDŽ s prikazom financijskih kretanja u 2014. godini

²⁸ Izvor: DZS

²⁹ Statističko izvješće o obradi godišnjih prijava poreza na dohodak od obrta i slobodnih zanimanja od 2005. do 2013. godine.

petogodišnjem razdoblju uočljiv i značajan porast zapošljavanja osoba u tzv. 'neproizvodnim' zanimanjima kao što su, primjerice, obrazovanje, zdravstvena zaštita i/ili javna uprava. S druge strane, a kad je riječ o obrtništvu, prema zadnjim dostupnim podacima iz 2013. godine, na području županije bilo je oko 23,6 tisuća zaposlenih osoba u sklopu obrta i/ili slobodnih profesija, od čega najviše u segmentu pružanja usluga smještaja/pripreme i usluživanja hrane, trgovine i građevinarstva.³⁰

- Za ocjenu gospodarskog stanja i/ili kretanja na području Splitsko-dalmatinske županije, osobito u kontekstu ocjene poduzetničkog optimizma, bitna je i razina investicijske aktivnosti. U tom smislu, a imajući na umu da su prema zadnjim dostupnim podacima DZS-a tijekom 2013. godine na području županije ostvarene investicije u dugotrajnu imovinu u vrijednosti od samo oko 2,2 milijarde HRK, a što je više nego upola manje nego u 2008. godini, zadnjoj godini prije ulaska gospodarstva RH u recesiju, može se konstatirati da situacija nije osobito povoljna.
- Isto tako, a neovisno o činjenici da se ukupna investicijska aktivnost drastično usporila na cijelom području RH, indikativno je da je udio županije u ukupno ostvarenim investicijama u dugotrajnu imovinu na razini RH u razdoblju od 2008. do 2013. godine opao za jedan postotni poen što ukazuje na **veće usporavanje investicijske aktivnosti na području županije nego je to slučaj u RH kao cjelini**. Ohrabruje činjenica da je razina investicija u dugotrajnu imovinu u 2013. godini nešto povećana u odnosu na prethodnu 2012. godinu. Valja istaknuti i da se u strukturi investicija u dugotrajnu imovinu udio građevinskih radova kontinuirano smanjuje, dok se udio ulaganja u opremu značajno povećava. Neovisno o bitno smanjenoj vrijednosti ostvarenih investicija u dugotrajnu imovinu u razdoblju od 2008. do 2013. godine, pregled ostvarenih ulaganja prema sjedištu investitora i djelatnostima nedvojbeno ukazuje na postupnu promjenu razvojnih prioriteta, a time i važnosti pojedinih gospodarskih grana za županiju. Prerađivačka industrija, usprkos padu vrijednosti investicije, povećala je udio u ukupno ostvarenim investicijama u SDŽ. Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila ostvarila je pad u apsolutnim i relativnim iznosima, kao i djelatnost pružanja smještaja i pripreme obroka. Porast u apsolutnim i relativnim terminima, ali na niskim razinama, ostvarila je djelatnost informacije i komunikacije.
- Analiza ostvarenih investicija na području Splitsko-dalmatinske županije prema karakteru gradnje tijekom 2013. godine pokazuje da se najviše ulagalo u nove kapacitete, a znatno manje u proširenje, rekonstrukciju i modernizaciju već postojećih postrojenja i/ili održavanje njihove razine operativne funkcionalnosti. **Pojačano okretanje ulaganjima u nove kapacitete/postrojenja, paralelno s povećavanjem visine ulaganja u 2013. u odnosu na 2012. godinu mogu se povezivati i s postupnim jačanjem poduzetničkog optimizma.**

2.1.2. Financijski rezultat poslovanja poduzetnika SDŽ

- Analiza financijskih rezultata gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije temelji se na podacima dobivenim od financijske agencije FINA. Analizom su obuhvaćena samo poduzeća te dio obrtnika koji su obveznici poreza na dobit. Drugim riječima, iako su analizom obuhvaćeni svi najveći gospodarski subjekti/poduzetnici, analiza financijskog poslovanja gospodarskih subjekata županije ne obuhvaća sve aktivne pravne osobe na ovom prostoru.
- Prema raspoloživim podacima FINA-e, gospodarstvo županije je u razdoblju od 2008. do 2014. godine iskazivalo prilično velike oscilacije na strani prihoda, uz relativno stabilnu razinu rashoda. Naime, nakon snažnog pada prihoda u 2010. u odnosu na zadnju pred-recesijsku 2008. godinu (-19,1%) konsolidirani prihodi gospodarskih subjekata županije zabilježili su rast u 2011. godini (6,7% u odnosu na 2010. godinu), da bi se situacija ponovno promijenila u 2012. godini kad je gospodarstvo županije opet ostvarilo pad ukupnog prihoda (-5,4% u odnosu na 2011. godinu). Opadajući prihodi karakteriziraju i 2013. godinu (-1,6% u odnosu na 2012. godinu). Situacija se, međutim, ponovno preokrenula u 2014. godini kad je gospodarstvo županije, unatoč nastavku recesijskih kretanja na razini Hrvatske u cjelini, ostvarilo rast prihoda od 3,1%, u odnosu na prethodnu 2013. godinu. U uvjetima relativno stabilnih ukupnih rashoda tijekom posljednjih pet poslovnih godina, a osobito u vremenu od 2012. do 2014. godine, konsolidirani financijski rezultat gospodarstva županije tijekom cijelog razdoblja od 2010. do 2014. godine obilježile su

³⁰ Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje

manje ili veće oscilacije od godine do godine. Neovisno o tome, **posebno valja ukazati na činjenicu da je gospodarstvo županije u zadnje četiri promatrane godine (razdoblje od 2011. - 2014. godine), usprkos izraženim recesijskim kretanjima na razini Hrvatske kao cjeline, ostvarivalo pozitivan konsolidiran financijski rezultat kao i pozitivnu dobit nakon oporezivanja.**

- Polazeći od visine ostvarenih prihoda, daleko najvažnije gospodarske grane županije su trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala, prerađivačka industrija te građevinarstvo. S druge strane, a na temelju dinamike rasta/pada prihoda u 2014. u odnosu na 2013. godinu, svakako valja ukazati i na važnost: djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme/usluživanja hrane, informacijskih i komunikacijskih usluga i poslovanja nekretninama. **Konačno, a ako se kao najvažniji kriterij uzme profitabilnost poslovanja, kao najvažnije gospodarske djelatnosti županije mogu se smatrati: trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala, djelatnosti pružanja usluga smještaja te pripreme/usluživanja hrane, stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti te informacijske i komunikacijske usluge.**
- Osim podataka o uspješnosti poslovanja poduzetnika po pojedinim gospodarskim djelatnostima, važno se osvrnuti i na problematiku uspješnosti poslovanja poduzetnika prema njihovoj veličini. Na temelju kretanja konsolidiranog financijskog rezultata poslovanja gospodarstva županije po veličini poduzetnika vidljivo je da u cijelom petogodišnjem razdoblju od 2010. do 2014. godine segment malog (a s izuzetkom samo 2014. godine) i srednjeg gospodarstva ima negativni konsolidirani financijski rezultat. S druge strane, nakon 2011. godine, a ponajviše kao rezultat povećanog prihoda brodogradnje koji se temelji na odluci Vlade RH o otpisu potraživanja i sufinanciranju restrukturiranja, veliki poduzetnici na području Splitsko-dalmatinske županije, iskazuju izrazito visok pozitivan konsolidirani financijski rezultat.
- Konačno, za buduće promišljanje gospodarskog razvoja županije bitan je i podatak da u ukupnoj strukturi ostvarenih prihoda u 2014. godini, gospodarstvo priobalja sudjeluje s 82,7%, gospodarstvo otoka s 4,6%, a onog u zaobalju s 12,7%. Isto je tako važno naglasiti da gradovi na području županije sudjeluju u ostvarenim prihodima s oko 85%.

2.1.3. Konkurentnost Splitsko-dalmatinske županije

- O konkurentnosti Splitsko-dalmatinske županije u odnosu na druge hrvatske županije može se najbolje prosuđivati na temelju dokumenta 'Regionalni indeks konkurentnosti Hrvatske 2013.' Analiza podataka sadržanih u navedenom dokumentu omogućava horizontalnu (usporedbe po županijama) i vertikalnu (promjene u vremenu) analizu županijske konkurentnosti. **Prema Regionalnom indeksu konkurentnosti, županija u 2013. godini, zauzima tek deveto mjesto u Hrvatskoj, pri čemu je u odnosu na 2010. nazadovala jedno mjesto. Prema kvaliteti poslovnog okruženja županija je rangirana na 7. mjesto (napredak za 5 mjesta u odnosu na 2010. godinu), dok je prema kvaliteti poslovnog sektora županija zauzela tek 11. mjesto (nazadovanje za 2 mjesta u odnosu na 2010. godinu).** Kad je riječ o statističkim indikatorima konkurentnosti, Splitsko-dalmatinska županija je najbolje rangirana prema kriteriju razvijenosti javnog sektora – rang 2, odnosno u sferi demografije/demografskih kretanja – rang 2. Istodobno, a što posebno zabrinjava je činjenica da je županija najlošije rangirana prema kriterijima investicijske aktivnosti i poduzetničke dinamike (15. mjesto te nazadovanje za čak 9 mjesta u odnosu na 2010. godinu), odnosno poslovne infrastrukture (14. mjesto te nazadovanje za 7 mjesta u odnosu na 2010. godinu). Konačno, konkurentska pozicija županije nije pretjerano dobro ocijenjena ni u sferi ostvarenih ekonomskih rezultata i to kako na razini dostignutog stanja (rang 8 uz nazadovanje za 1 mjesto u odnosu na 2010. godinu), tako ni na razini gospodarskih trendova (rang 7 uz nazadovanje za 4 mjesta u odnosu na 2010. godinu). S druge strane, a prema perceptivnim indikatorima konkurentnosti, Splitsko-dalmatinska županija je najbolje rangirana u sferi fizičke infrastrukture (razina hrvatskog prosjeka), vladavine prava (nešto ispod hrvatskog prosjeka), tehnologije i inovativnosti (iznad hrvatskog prosjeka) kao i na području marketinga i menadžmenta (razina hrvatskog prosjeka). Najlošije su ocijenjena područja financijskog tržišta

i lokalne konkurencije (na razini hrvatskog prosjeka) te kvaliteta lokalne uprave (nešto niže od hrvatskog prosjeka).

- Za razliku od ocjene gospodarske konkurentnosti Splitsko-dalmatinske županije temeljem podataka sadržanih u Regionalnom indeksu konkurentnosti Hrvatske 2013. godine, o konkurentnosti gospodarstva županije može se, posredno, prosuđivati i na temelju najnovijeg rangiranja jedinica lokalne i regionalne samouprave od strane Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Naime, **temeljem tzv. indeksa razvijenosti, to je ministarstvo u 2014. godini svrstalo Splitsko-dalmatinsku županiju u drugu najnižu skupinu gospodarske razvijenosti (od četiri moguće)**, zajedno sa Šibensko-kninskom i Varaždinskom županijom. Pritom je indeks razvijenosti Splitsko-dalmatinske županije, na temelju ocjene iz 2013. godine, dostigao 93,8 hrvatskog prosjeka.

2.1.4. Ocjena trenutnog stupnja gospodarskog razvoja Splitsko-dalmatinske županije

- **Temeljem prethodno provedene analize može se zaključiti da je gospodarstvo Splitsko-dalmatinske županije u proteklih 5 godina uvelike dijelilo sudbinu hrvatskog gospodarstva u cjelini.** U uvjetima gospodarske krize hrvatsko gospodarstvo bilo je suočeno s izuzetno nepovoljnim poslovnim okruženjem. **Što se tiče podataka o odvijanju gospodarske aktivnosti na području županije u 2014. godini, može se reći da postoje naznake koje najavljuju postupni izlazak iz krize, odnosno polagani gospodarski oporavak.** Na to upućuje ne samo povećavanje broja zaposlenih osoba (za 280 u odnosu na 2013. godinu), uz istodobno smanjivanje broja nezaposlenih osoba (za 1.673 osobe u odnosu na 2013. godinu), već i povećavanje broja aktivnih pravnih osoba, rast vrijednosti i struktura ostvarenih investicija u dugotrajnu imovinu, veći rast prihoda poduzetnika u odnosu na rast troškova kao i činjenica da je gospodarstvo županije već četiri godine zaredom ostvarilo pozitivan konsolidiran financijski rezultat (s izraženom tendencijom rasta u 2014. u odnosu na 2013. godinu). Tijekom 2014. godine, u odnosu na prethodnu 2013. godinu gospodarstvo Splitsko-dalmatinske županije ostvarilo je povećanje ukupnih prihoda za 3,1%, povećanje ukupnih rashoda za 1,9%, smanjenje gubitka za 22,1%, povećanje konsolidiranog financijskog rezultata u iznosu od 409 milijuna HRK i smanjenje nezaposlenih za 3,6%.
- Neovisno o zaustavljanju nepovoljnih gospodarskih kretanja, Splitsko-dalmatinska županija je u 2014.g. u odnosu na 2013. godine, ipak ponešto pogoršala svoj ekonomski položaj u odnosu na druge dijelove RH.

2.2. Gospodarska struktura

2.2.1. Poduzetnička struktura

- Organizirane aktivnosti na pripremi i izgradnji poduzetničkih zona započele su još 2004.g. kada SDŽ donosi Program poticanja izgradnje poduzetničkih zona za razdoblje 2004.–2007. Aktualni program, koji je donesen za razdoblje 2013.–2016., sadrži podatke o ukupno 37 poduzetničkih zona koje su podijeljene u tri kategorije: zone od strateškog značaja za županiju (9 zona), manje zone s pretežito uslužnim i servisnim aktivnostima (13 zona) i zone u pripremi (15 zona). **Uspostavljene poduzetničke zone raspolažu s relativno privlačnim lokacijskim uvjetima što je osnova za budući razvoj gospodarstva i stvaranje pozitivne poslovne klime temeljene na uređenim prostornim kapacitetima i njihovoj opremi. Prema broju izgrađenih zona, kao i zona u pripremi, Splitsko-dalmatinska županija vodeća je u RH.** Prema Državnom Uredu za Reviziju, Područni ured Zadar (2014), ukupno je na području županije predviđeno 166 poduzetničkih zona u 47 gradova i općina. Ukupna površina svih predviđenih poduzetničkih zona iznosi 3.374,48 ha, od čega je 48,7% u vlasništvu Republike Hrvatske, 30,1% u vlasništvu jedinica lokalne samouprave, a 21,2% u vlasništvu privatnih osoba. Krajem 2013. godine su 52 od 166 predviđenih zona bile opremljene prometnom i drugom infrastrukturom (13 potpuno, a 39 djelomično), od čega se u 40 zona obavljala poduzetnička aktivnost. Pritom je 25 poduzetničkih zona opremljeno infrastrukturom koja je financirana od strane lokalne samouprave, županije, Republike Hrvatske i iz drugih izvora od 1990-ih do

2013. godine, dok je 27 zona opremljeno infrastrukturom naslijeđenom iz ranijeg razdoblja. Jedinice lokalne samouprave, županija, Republika Hrvatska i drugi subjekti su od 2004. do 2013. u opremanje i razvoj 52 od 166 predviđene poduzetničke zone investirali 418,3 milijuna HRK. Od ukupnih ulaganja, 406,7 milijuna HRK (97,2%) uloženo je za izgradnju prometne i druge infrastrukture (i za druge rashode) u 25 poduzetničkih zona koje su danas potpuno ili djelomično opremljene za obavljanje poduzetničkih aktivnosti. U preostalih 27 poduzetničkih zona je uloženo 11,6 milijuna HRK (2,8%) i to pretežito za izradu urbanističkih ili detaljnih planova uređenja i projektne dokumentacije te na otkup zemljišta, odnosno plaćanje naknada za izdvajanje zemljišta iz šumsko-gospodarskog područja. Najveći dio ukupno uložених sredstava otpada na poduzetničke zone Podi, Podi zapad, Bani, Bani sjever i Krč na području Općine Dugopolje (43,1%). Slijede poduzetničke zone Kukuzovac (15,9%), Čaporice (9,4%) te Dicmo (7,0%).³¹

- Ključne poduzetničke potporne institucije u Splitsko-dalmatinskoj županiji su Hrvatska gospodarska komora Županijska komora Split, Hrvatska obrtnička komora, Hrvatska udruga poslodavaca kao najznačajnije potporne institucije čija je osnovna zadaća pružati kvalitetne usluge gospodarstvu, te promicati i štitići interese članica.
- S ciljem unapređenja i razvoja obrtništva, te malog i srednjeg poduzetništva na području Grada Splita i Splitsko-dalmatinske županije djeluje 9 poduzetničkih centara i inkubatora koji se razlikuju po osnivačkoj strukturi (privatni i javni). To su: Tehnološki centar Split d.o.o. koji obuhvaća inkubator orijentiran na mala visoko tehnološka poduzeća, uz edukacijski i savjetodavni centar za male i srednje poduzetnike; Cluster za eko društvene inovacije i razvoj - Cedra Split; Poduzetnički inkubator Klis d.o.o.; Poduzetnički inkubator Županijske komore Split za poduzetnice koji raspolaže sa četiri potpuno opremljena ureda; Studentski poduzetnički inkubator na Ekonomskom fakultetu Split; Biotechnicon poduzetnički centar kao mjesto podrške poslovanja primarno malih i srednjih poduzetnika u prehrambenom sektoru i poljoprivredi; Poduzetnički Centar Solin; Poduzetnički centar Sinj d.o.o. za razvoj poduzetništva; te Poduzetnički centar Kaštela. Temeljni problem je što njihovi kapaciteti i međusobna umreženost nisu na zadovoljavajućoj razini.
- **Zaključno, kako bi se poboljšala suradnja između jedinica lokalne samouprave i drugih institucija, posebno u vidu provođenja aktivnosti sa svrhom privlačenja investitora u poduzetničke zone, potrebno je unaprijediti međusobnu komunikaciju te ustrojiti kvalitetan informacijski sustav sa ažurnim podacima o svakoj pojedinoj zoni.** Presentiranje mogućnosti ulaganja potencijalnim investitorima tako bi bilo vjerodostojnije te potencijalno uspješnije. Naime, i poduzetničke zone koje nisu opremljene, ali su navedene u prostornom planu uređenja i u njihovoj se blizini nalazi komunalna infrastruktura, također mogu biti zanimljive potencijalnim investitorima koji su u potrazi za velikim površinama zemljišta.
- Najzad, valja spomenuti društveno/socijalno poduzetništvo koje predstavlja novi fenomen u RH i pruža velike mogućnosti za zapošljavanje i doprinosi socioekonomskom razvoju RH. Međutim, ono je tek na početku svog razvoja i još uvijek nije dovoljno zastupljeno i ne percipira se kao mogućnost generiranja radnih mjesta i zapošljavanja.
- Neosporno je da je društvena ekonomija važna komponenta europskog gospodarstva. Ona stvara 10 posto bruto društvenog proizvoda, a zapošljava više od 11 milijuna radnika ili 4,5 posto aktivnog stanovništva Europske unije. U Europi je društveno poduzetništvo prisutno desetljećima dok ga u Hrvatskoj uglavnom pokreću udruge, zadruge ili angažirani i entuzijastični pojedinci, društveni poduzetnici.
- RH je prepoznala važnost i potencijal društvenog poduzetništva u poticanju zapošljavanja, pružanju socijalnih usluga i doprinosa socioekonomskom razvoju, što je i potvrdila usvajanjem dokumenta „Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Hrvatskoj“, te su joj otvorena vrata Europskog socijalnog i ostalih fondova (ESIF) namijenjenih društvenim poduzetnicima.

2.2.2. Suradnja znanstvenih institucija i gospodarstva

- Ključni strateški razvojni dokument EU, Strategija Europa 2020 kao tri najvažnija prioriteta ističe pametan, održiv i uključivi rast. Pritom se pametan rast zasniva na gospodarskom razvoju koji se temelji na znanju i inovacijama. Stoga, kako bi se potaknuo gospodarski i društveni rast i razvoj, međusobno približavanje znanosti i gospodarstva jedan je od ključnih strateških smjernica.

³¹ Državni ured za reviziju, Područni ured Zadar, 2014

- Jedna od značajnijih aktivnosti u domeni jačanja suradnje znanosti i gospodarstva u županiji je otvaranje Microsoftovog inovacijskog centra (MIC) Split u 2010. godini u sklopu Fakulteta elektrotehnike, strojarstva i brodogradnje. MIC je ujedno i inkubator za „start-up“ poduzeća u području informacijsko-komunikacijskih tehnologija, te mjesto za uključivanje već aktivnih IT tvrtki u suradnju na novim projektima. U prve tri godine rada, MIC Split održao je više od 150 edukacijskih tečajeva i radionica za male i srednje poduzetnike.
- Početkom travnja 2013. godine, Sveučilište u Splitu postalo je vodeći partner projekta "Jadranska mreža za transfer tehnologije - TTAdria" ukupne vrijednosti od 902.000 Eura, a koji je sufinanciran iz IPA pretpristupnog fonda Europske unije u iznosu od 750.000 Eura. Projekt okuplja 16 partnerskih institucija iz regije, a svrha mu je jačanje suradnje znanstveno-istraživačkih institucija i gospodarstva u jadranskom dijelu Hrvatske kroz mapiranje znanja te održavanje sektorskih susreta, radionica, i otvorenih dana.
- Još 2007. godine osnovan je i Ured za transfer tehnologije (UTT) na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu koji u 2008. godini postaje dio Europske poduzetničke mreže (EEN) Hrvatske, a u 2010. godini dio Centra za znanstveno-tehnološki razvitak Sveučilišta u Splitu. Kroz EEN mrežu, UTT pomaže tvrtkama i znanstvenicima na području Dalmacije pronaći međunarodne partnere za transfer tehnologije, s ciljem podizanja razine inovativnosti i konkurentnosti.
- **Zaključno se može reći da postoji relativno velik broj inicijativa, ali i institucija na području županije čiji je osnovni cilj jačanje sprege između znanosti i gospodarstva. Međutim, ulaganja gospodarstva u istraživanje i razvoj su i dalje na relativno niskim razinama, a obrazovni sustav, osobito na višim razinama, potrebno je dodatno prilagoditi potrebama tržišta.** Velika prilika za poboljšanje suradnje gospodarstva i znanosti sigurno se pruža kroz EU fondove, no da bi se isti što više iskoristili, potrebno je još više poraditi na tome da se svijest o raspoloživim prilikama pretvori u znanje koje omogućuje i pojačanu kapitalizaciju tih prilika.

2.3. Prerađivačka industrija

- **Prerađivačka industrija predstavlja temelj industrijske proizvodnje i jedan je od najvažnijih gospodarskih sektora Splitsko-dalmatinske županije te RH u cjelini.** U razdoblju poslije Domovinskog rata, a prije početka ekonomske krize, prerađivačka industrija u županiji bilježila je izrazito dinamičan rast. Mjereno BDV-om, rasla je izuzetno brzo te je više nego udvostručila svoj vrijednosni output (s 1,20 mlrd. HRK u 2000. godini, na 2,77 mlrd. HRK u 2008. godini). Brža dinamika rasta bruto dodane vrijednosti prerađivačke industrije Splitsko-dalmatinske županije (133%) od dinamike rasta na nacionalnoj razini (56,8%) rezultirala je i značajnim rastom udjela županije u BDV-u prerađivačke industrije na nacionalnoj razini u promatranom razdoblju (s 4,9% u 2000.g. na 7,3% u 2008. godini).
- **Međutim, usprkos odličnoj dinamici rasta prerađivačke industrije prije početka krize, analiza novijih podataka jasno odražava zabrinjavajući strukturni problem u gospodarstvu županije.** Dok je 2008. godine prerađivačka industrija, prema vrijednosti prodanih proizvoda, imala udjel u ukupnoj industrijskoj proizvodnji županije od 87,9%, taj se udio u 2013. godini smanjio na 76,3%. Paralelno s tim, valja ukazati i na značajan pad udjela prerađivačke industrije na razini županije u ukupnoj prerađivačkoj industriji na razini države. Dok je, prema vrijednosti prodanih proizvoda, taj udio 2008. godine još iznosio 6,4%, 2013. godine on iznosi tek 3,0%. Drugim riječima, **značaj prerađivačke industrije županije na nacionalnoj razini više se nego prepolovio u recesijskim godinama nakon izbijanja krize.**
- Neovisno o izrazitom opadanju gospodarske aktivnosti u sferi prerađivačke industrije u posljednjim godinama, najvažnije djelatnosti prerađivačke industrije na području županije prema kriteriju vrijednosti prodanih proizvoda u 2013. godini su proizvodnja prehrambenih proizvoda, tiskanje i umnožavanje snimljenih zapisa, proizvodnja proizvoda od gume i plastike, proizvodnja ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda, te proizvodnja metala. Ovih pet grupa djelatnosti zajedno čine 73,4% ukupne vrijednosti prodanih proizvoda. S druge strane, a kad je riječ o izvozu, najviše izvezno orijentirane djelatnosti prerađivačke industrije županije danas su: proizvodnja metala (s udjelom izvoza od 71,5% u ukupnoj vrijednosti prodanih proizvoda), odnosno proizvodnja strojeva i uređaja (s udjelom izvoza od 67,0%).

Činjenica da se proizvodnja ostalih prijevoznih sredstava, kao tradicionalno najviše izvozno-orijentirana djelatnost županije, po prvi puta ne nalazi na vrhu najvažnijih djelatnosti prerađivačke industrije županije, zorno ukazuje na duboku krizu brodograđevne industrije i potrebu za njenim tržišnim i/ili upravljačkim restrukturiranjem. Prethodno opisani trendovi u kretanju BDV-a prerađivačke industrije uvelike se odnose i na kretanje broja zaposlenih u prerađivačkoj industriji županije. Prerađivačka industrija tako je 2005. godine imala udio u ukupnoj zaposlenosti županije od 19,3%, dok taj udio danas iznosi svega 11,8%. Nizak udjel i ubrzano smanjenje značaja prerađivačke industrije, osobito brodogradnje, jasno signalizira potrebu realizacije nove gospodarske politike na razini županije koja će rezultirati razvojem novih gospodarskih struktura, koje će revitalizirati ovaj važan sektor gospodarstva.³²

2.4. Građevinarstvo

- U strukturi ukupnih prihoda Splitsko-dalmatinske županije, građevinarstvo u 2014. godini zauzima treće mjesto sa udjelom od 12,5% (4,8 mlrd. HRK), poslije prerađivačke industrije koja ima udjel od 21,7% (8,4 mlrd. HRK), te trgovine koja ima udjel od 37,2% (14,5 mlrd. HRK). U zadnjih pet godina ovaj se poredak nije mijenjao, no prema kretanju konsolidiranog financijskog rezultata, **građevinarstvo nakon četiri godine ostvarivanja negativnog rezultata, u 2014. godini ostvaruje pozitivan rezultat.** Međutim, ovaj pozitivan rezultat je dominantno određen smanjenjem na rashodovnoj strani. Za usporedbu, prerađivačka industrija, prema konsolidiranom financijskom rezultatu, doživjela je u istom razdoblju pad od gotovo 90%.³³
- **U odnosu na 2008. godinu, vrijednost izvršenih radova u 2013. godini iznosi tek 63,9%.** Pritom se vrijednost dovršenih zgrada u odnosu na 2008. godinu gotovo prepolovila (pad od 48,3%), a vrijednost ostalih dovršenih građevina smanjila se za jednu četvrtinu (pad od 25,2%). Međutim, nakon konstantnog pada od 2008. godine, vrijednost izvršenih građevinskih radova po prvi puta se povećava u 2013. godini, što svjedoči početku potencijalne revitalizacije ovog sektora (porast od 6,4%). **Ako se uspoređi kretanje vrijednosti izvršenih građevinskih radova u županiji i na razini Republike Hrvatske, uočava se da je građevinarstvo doživjelo značajniji pad na razini države nego u županiji.** Dok je vrijednost izvršenih građevinskih radova u županiji manja za 36,1% u odnosu na 2008. godinu, na razini države u istom razdoblju dolazi do smanjenja od čak 45,7%. Pritom građevinarstvo u županiji pokazuje znakove revitalizacije u 2013. godini, dok na razini države nastavlja svoj pad za 5,5% u odnosu na 2012. godinu.
- Pojedinačno najznačajnija vrsta građevine u 2013. godini, prema vrijednosti izvršenih radova u županiji, bila je prometna infrastruktura sa udjelom od 51,6% u županiji, te sa visokim udjelom od 14% na razini Republike Hrvatske. Zgrade, u odnosu na ostale građevine, su sudjelovale sa 38,2% u ukupnoj vrijednosti građevinskih radova u županiji, pri čemu vrijednost radova vezanih za stambene zgrade iznose ponovno visokih 13,1% ekvivalentne vrijednosti na razini države. Shodno tomu, **Splitsko – dalmatinska županija zauzima drugo mjesto u poretku svih županija Republike Hrvatske prema vrijednosti izvršenih građevinskih radova (10,8%), iza Grada Zagreba (18,9%), a ispred Primorsko – goranske županije (7,9%).**³⁴
- U pogledu zapošljavanja, građevinarstvo je u 2014. godini po važnosti peta djelatnost u županiji sa udjelom od 8,0% u ukupnom broju zaposlenih (8.219 zaposlenih), iza djelatnosti javne uprave i obrane; obvezno socijalno osiguranje koja ima udjel od 8,5% (8.789), prerađivačke industrije koja ima udjel od 11,8% (12.112), obrazovanja koje ima udjel od 12,0% (12.356), te dominantne trgovine koja ima udjel od 19,3% (19.923). Od 2009. godine, kada je zabilježen najviši broj zaposlenih u građevinarstvu i najviši udjel građevinarstva u ukupnoj zaposlenosti, do danas je na razini županije izgubljeno 3.133 radnih mjesta što predstavlja smanjenje od 27,6%. U istom razdoblju je na razini države izgubljeno gotovo 35 tisuća radnih mjesta što predstavlja smanjenje od još viših 32,5%. **Udjeli građevinarstva u ukupnoj zaposlenosti na razini županije i na razini države su se jako približili udjelima prije početka krize 2007. godine. Međutim,**

³² Prema: DZS

³³ Izvor: FINA

³⁴ Izvor: DZS

kroz cijelo promatrano razdoblje je građevinska djelatnost relativno važniji poslodavac na razini Splitsko – dalmatinske županije u usporedbi s državnim prosjekom.³⁵

2.5. Poljoprivreda

- **Poljoprivreda Splitsko-dalmatinske županije izrazito je heterogena, kako prema strukturi poljoprivredne proizvodnje tako i prema razvojnim mogućnostima.** To je prvenstveno posljedica činjenice da prostor županije karakteriziraju tri različita područja: otočko, priobalno i zaobalno. Prema zadnje dostupnim službenim podacima Državnog zavoda za statistiku iz 2003. godine, površina ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta u Splitsko-dalmatinskoj županiji iznosi 39.372ha što predstavlja 3,4% ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta u RH. **Od ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta, oko 51% (20.054ha) otpada na korišteno poljoprivredno zemljište dok 49% (19.318ha) otpada na ostalo zemljište. Prema veličini ukupno raspoloživog poljoprivrednog zemljišta, Splitsko-dalmatinska županija je na 13. mjestu u Hrvatskoj te na drugom mjestu među primorskim županijama, odmah nakon Istarske županije.** Prema podacima DZS-a iz 2003. godine, na području Splitsko-dalmatinske županije bilo je evidentirano 31.953 poljoprivrednih kućanstava s ukupno 20.054ha korištenog poljoprivrednog zemljišta i 146.289 parcela. To znači da je tadašnje poljoprivredno kućanstvo u prosjeku koristilo 0,6ha poljoprivrednog zemljišta, te da je, u prosjeku, obrađivalo 4,58 parcela prosječne veličine 0,14ha.
- Noviji podaci dostupni kroz nacionalni sustav identifikacije zemljišnih parcela i evidencije uporabe poljoprivrednog zemljišta (ARKOD) pokazuju da je na području županije 2015. godine bilo evidentirano 63.908 parcela ukupne površine 15.601ha, čime se dolazi do prosječne veličine parcele od 0,24ha, što je znatno ispod nacionalnog prosjeka (0,8ha) i malo ispod prosjeka primorskih županija (0,33ha). Iako ARKOD sustavom nije evidentirana ukupna površina korištenog poljoprivrednog zemljišta, **podaci su indikativni i ukazuju na činjenicu da Splitsko-dalmatinska županija prolazi kroz proces deagrarizacije, koji se očituje kroz smanjenje površine obrađenog poljoprivrednog zemljišta, kroz smanjenje broja domaćinstava kojima je poljoprivreda glavni ili dodatni izvor prihoda te kroz smanjenje broja stanovnika na ruralnim područjima.** Prema podacima iz ARKOD sustava u ukupnoj površini korištenog poljoprivrednog zemljišta prevladavaju maslinici (32,3%), krški pašnjaci (22,2%), oranice (16,4%) i vinogradi (12,3%). Bez obzira koristi li se kao analitička osnova podatak o prosječnoj veličini parcele iz 2003. godine (0,14ha) ili noviji podatak iz 2015. godine (0,24ha) **činjenica je da je poljoprivredno zemljište na području županije izrazito usitnjeno, što onemogućuje korištenje ekonomije razmjera u poljoprivrednoj proizvodnji i predstavlja veliku prijetnju budućem razvoju poljoprivrede na području Splitsko-dalmatinske županije. S obzirom na veliku biološku i krajobraznu raznolikost, županiju karakterizira izrazito heterogena poljoprivredna proizvodnja, koja se sastoji od ratarstva, stočarstva, voćarstva i maslinarstva te vinogradarstva i vinarstva.** Prema zadnjim dostupnim podacima DZS-a, najveći broj ratarskih površina koristi se za proizvodnju žitarica (54%), krumpira (15%) i krmnog bilja (13%), dok je 5,5% površina pod ugarom. U odnosu na nacionalnu strukturu ratarske proizvodnje, manji je udio površina zasijanih žitaricama dok je veći udio površina zasijanih krumpirom, krmnim biljem, povrćem te biljem za uporabu u farmaciji. Najviše ratarskih površina nalazi se u Dalmatinskoj zagori, posebno u melioriranom Sinjskom polju te u Imotskom polju. Jedan od važnih problema povezanih s ratarskom proizvodnjom u Splitsko-dalmatinskoj županiji je navodnjavanje, jer se samo manji dio ratarskih površina u cijelosti ili djelomično navodnjava te je ratarska proizvodnja u velikoj mjeri ovisna o hidrološkim uvjetima.³⁶
- Slično kao i s ratarstvom, stočarstvo je u Splitsko-dalmatinskoj županiji najrazvijenije u zaobalnom području Dalmatinske zagore, a karakterizira ga ekstenzivan način proizvodnje i mali prinosi po jedinici iskoristive površine. Prema zadnje dostupnim podacima DZS-a iz 2003. godine, a uz pretpostavku da se stanje od tada nije bitnije promijenilo, najveći značaj za županiju ima uzgoj svinja i goveda, ali i pčelarstvo, osobito u

³⁵ Ib.

³⁶ Izvor: APPRRR, ARKOD sustav (stanje 05.03.2015.).

obalnom dijelu (područje Omiša) i na otoku Hvaru. U **stočarstvu županije tradicionalno značajnu ulogu imaju i ovčarstvo i kozarstvo**, pri čemu je Splitsko-dalmatinska županija prema broju ovaca u 2003. godini bila na četvrtom mjestu u RH (8,7%) dok je prema broju koza bila na drugom mjestu (13%). Ovčarstvo i kozarstvo najrazvijeniji su u zaleđu županije, a iznimka od ovoga je otok Brač na kojemu je ovčarstvo izrazito razvijeno, i koji sudjeluju s oko 27% u ukupnom broju ovaca u županiji³⁷.

- **Najveći značaj u voćarstvu županije imaju maslinarstvo i vinogradarstvo.** Popisom poljoprivrede iz 2003. godine registrirano je 858 tisuća stabala maslina te oko 11 tisuća poljoprivrednih kućanstava koji se bave maslinarstvom. S obzirom na intenzivan razvoj maslinarstva u zadnjih deset godina, sa sigurnošću se može tvrditi da su ove brojke danas mnogostruko veće. Prema podacima Ministarstva poljoprivrede iz 2010. godine, na području županije djelovalo je 4.999 proizvođača maslina koji su predali 11.737,8 tona maslina na preradu. Pritom je prosječna proizvodnja po proizvođaču iznosila 2,3 tone, što je iznad hrvatskog prosjeka (2,1 tone), ali još uvijek ispod prosjeka Primorsko-goranske županije (2,6 tone) i Istarske županije (2,4 tone). Osim proizvodnje maslina, županija ima i zadovoljavajući preradbeni kapacitet, koji se sastoji od 39 uljara kapaciteta prerade 28 tona ploda na sat, odnosno 0,7 tona ploda na sat u prosjeku po uljari. Istraživanja pokazuju da ukupno instalirani preradbeni kapacitet omogućuje preradu cjelokupne berbe za 40 dana rada u jednoj smjeni. Uz maslinarstvo, veliki značaj za poljoprivredu Splitsko-dalmatinske županije ima i vinogradarstvo. Prema zadnjim dostupnim podacima (2014.), na području županije registrirano je 2.388 ha zemljišta pod vinogradima s ukupno 13,2 milijuna trsova. Isto tako, podaci iz ARKOD pokazuju da je 2014. godine Splitsko-dalmatinska županija sudjelovala s 11,2% u ukupnoj površini zemljišta pod vinogradima, te je bila na trećem mjestu u RH, odmah iza Istarske (14,5%) i Osječko-baranjske županije (11,8%). Prema broju trsova, najzastupljenije sorte su Plavac mali (29%), Kujundžuša (8,7%), Trbljan bijeli (8,1%) i Merlot (6,2%).
- Osim maslinarstva i vinogradarstva, na području županije intenzivno se proizvode i jabuke, breskve i nektarine, mandarine i ostalo južno voće. Posebno valja istaknuti i veliki potencijal županije za proizvodnju tržišno još uvijek nedovoljno valoriziranih tradicionalnih voćarskih kultura kao što su smokva, rogač, bajam, trešnja maraska i sl., koje imaju veliki potencijal plasmana na sve brže rastuće europsko tržište ekološki uzgojene, zdrave hrane.
- Ribarstvo i akvakultura podrazumijevaju izlovljavane i/ili uzgoj bijele ribe, plave ribe (tuna) i školjkaša te predstavljaju važnu, a još uvijek nedovoljno propulzivnu gospodarsku djelatnost na području Splitsko-dalmatinske županije. Osim ekonomskog značaja, ova gospodarska djelatnost ima i važan socio-demografski značaj koji se ogleda kroz prevenciju depopulacije ruralnih prostora u priobalju i na otocima.³⁸ Prema podacima Uprave ribarstva Ministarstva poljoprivrede RH iz 2014. godine, u Splitsko-dalmatinskoj županiji postoji 7 uzgajališta ribe, 4 polikulturalna uzgajališta, 1 uzgajalište školjkaša te 2 mrjestilišta ribe. Prema istom izvoru, u županiji je tijekom 2012. proizvedeno 425,9 t bijele ribe (većinom orada i lubin) i 586,1 t plave ribe (tuna). S druge strane, ukupan iskrcaj ribe na području Splitsko-dalmatinske županije iznosio je 10.226 t pri čemu su najzastupljenije srdela, inćun, oslić i trlja. Prema podacima MP-UR, u 2011. godini je na području Splitsko-dalmatinske županije bilo 826 plovila registriranih za obavljanje gospodarskog ribolova, što je 20% od ukupnog broja registriranih plovila u RH. Prema broju registriranih plovila za gospodarski ribolov, županija je na drugom mjestu, odmah iza Istarske županije (24%). Najveći broj njih otpada na višenamjenska plovila (31,5%), plovila za lov mrežama stajaćicama (31,5%) te kočare (14,5%). Većina ribarske flote otpada na plovila manja od 12m. Glavni problemi ribarstva i akvakulture su nedostatak skladišnih kapaciteta, nerazvijena obalna i lučka infrastruktura za iskrcaj ribe te niska razina organizacije i udruživanja ribara u strukovna udruženja, zadruge i sl. Ipak, **može se zaključiti da Splitsko-dalmatinska županija, s obzirom na dugu tradiciju i bogatstvo prirodnih resursa, ima potencijal daljnjeg razvoja ribarstva i akvakulture.**

³⁷ Prema: Gugić i dr., 2011.

³⁸ Ljubaj, T., Piragć, A i Franić, R. (2015). Važnost ribarskih rashladnih kapaciteta: primjer Splitsko-dalmatinske županije. Zbornik radova 50. hrvatskog i 10. međunarodnog simpozija o poljoprivredi, Opatija, str. 124.-128.

- Prema financijskim pokazateljima FINA-e za 2014. godinu, u Splitsko-dalmatinskoj županiji su registrirane 274 aktivne pravne osobe u djelatnosti poljoprivrede, šumarstva i ribarstva (NKD 2007 područje A) što je 1,5% od ukupnog broja aktivnih pravnih osoba u županiji. Prosječan broj zaposlenih u pravnim osobama bio je 855, a u obrtima i slobodnim profesijama 714. Prosječna plaća u djelatnosti iznosila je 3.792 HRK, što je znatno ispod županijskog prosjeka. Ostvareno je ukupno 342,1 mil. HRK ukupnog prihoda, 378 mil. HRK ukupnog rashoda i konsolidirani financijski rezultat/gubitak u iznosu od 37,5 mil. HRK. U strukturi ukupno ostvarenih prihoda, poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo sudjeluje s manje od 1%. Udio poljoprivrede u BDV-u Županije iznosi 2,1% što je znatno ispod nacionalnog prosjeka od 4,5%. **Kada bi prosuđivali samo prema financijskim rezultatima poslovanja, te zanemarili ostale socio-demografske doprinose i koristi poljoprivredne proizvodnje, mogli bi zaključiti da poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo nemaju veliki značaj za gospodarstvo županije. Međutim, s obzirom da razvoj poljoprivrede osim direktnih financijskih koristi rezultira i cijelim nizom drugih pozitivnih učinaka/eksternalija koji nisu iskazani u financijskim izvješćima (sprječavanje depopulacije, ekonomska i demografska revitalizacija ekonomski nerazvijenih krajeva, ravnomjerniji regionalni razvoj županije, uloga OPG-ova u turističkom razvoju i sl.), jasno je da Splitsko-dalmatinska županija mora nastaviti aktivno poticati razvoj poljoprivrede kroz razvoj malog i srednjeg poduzetništva, programe kreditiranja, poticanje izgradnje poduzetničke infrastrukture te kroz Fond za razvitak poljoprivrede i agroturizma.**
- Temeljem prethodno provedene analize može se zaključiti da su **glavni problemi razvoja poljoprivrede** na području Splitsko-dalmatinske županije sljedeći: **proces deagrarizacije, usitnjenost poljoprivrednih parcela što onemogućuje iskorištavanje ekonomije obujma u poljoprivrednoj proizvodnji, mali udio navodnjavanog poljoprivrednog zemljišta i posljedična ovisnost poljoprivredne proizvodnje o hidrološkim uvjetima; dominacija ekstenzivnog/naturalnog načina proizvodnje i mali prinos po jedinici iskoristive površine, neracionalno korištenje poljoprivredne mehanizacije; izrazito visok broj i snaga poljoprivrednih strojeva u odnosu na površinu korištenog poljoprivrednog zemljišta; nepostojanje organiziranog sustava skladištenja, otkupa i plasmana poljoprivrednih proizvoda, što je osobito veliki problem na području ribarstva i akvakulture; nerazvijena obalna i lučka infrastruktura za iskrcaj ribe; zastarjela ribarska flota te nedostatak obrazovanih poljoprivrednih kadrova.**

2.6. Turizam

- **Turizam predstavlja jednu od najvažnijih gospodarskih aktivnosti na području Splitsko-dalmatinske županije, što je prvenstveno uvjetovano kvalitetnom i izrazito diversificiranom turističkom resursnom osnovom, ali i dugom turističkom tradicijom koja karakterizira ovo područje.** Slijedom toga, turizam ima veliki potencijal za poticanje gospodarskog rasta i razvoja županije kao i za podizanje razine životnog standarda lokalnog stanovništva, kako kroz realizaciju određenih infrastrukturnih projekata koji su podjednako korisni i turistima i lokalnom stanovništvu (zračne luke, luke nautičkog turizma, prometnice, promet u mirovanju, uređene javne površine i sl.), tako i kroz ostvarivanje prihoda od turizma kao glavne ili dopunske djelatnosti. Prema službenim podacima Državnog zavoda za statistiku (DZS), Splitsko-dalmatinska županija u zadnjih deset godina (2005.-2014.) bilježi kontinuirani porast turističkog prometa po prosječnoj godišnjoj stopi od oko 5%. Pri tome je najveći godišnji porast noćenja i dolazaka turista zabilježen 2006. godine (+11%), dok je pad službeno registriranog turističkog prometa (-4%) zabilježen jedino 2009. godine, što je prvenstveno posljedica negativnih gospodarskih kretanja na većini važnih turističkih emitivnih tržišta (zemlje Zapadne i Srednje Europe).
- Prema službenim podacima DZS-a, tijekom 2014. godine u Splitsko-dalmatinskoj županiji zabilježeno je 2,2 milijuna turističkih dolazaka i 12,1 milijun turističkih noćenja, što predstavlja porast od 5,8% u broju noćenja i porast od 8,6% u broju dolazaka u odnosu na 2013. godinu. Ako bi se ovim podacima pridodali i podaci o turističkom prometu koji je ostvaren u lukama nautičkog turizma te podaci o ostalom neregistriranom turističkom prometu koje je teško procijeniti, broj noćenja i dolazaka turista u Splitsko-dalmatinskoj županiji bio bi zasigurno i mnogo veći. **Splitsko-dalmatinska županija je tijekom 2014. godine sudjelovala s 18,3% u ukupno ostvarenom turističkom prometu u Republici Hrvatskoj, te je prema**

pokazatelju ukupno ostvarenog turističkog prometa odmah iza Istarske (23,3%) i Primorsko-goranske županije (18,4%). Podaci Turističke zajednice Splitsko-dalmatinske županije pokazuju da su, tijekom 2014. godine, najvažnija inozemna emitivna tržišta bila tržišta Češke (14,0% noćenja), Poljske (13,0% noćenja), Njemačke (12,5% noćenja), Slovačke (6,5% noćenja) te Slovenije i Bosne i Hercegovine (po 4,7% noćenja), dok udio noćenja domaćih turista u ukupno ostvarenom broju noćenja iznosi 6,7%. Prosječna dužina boravka turista u županiji iznosila je 5,6 dana što je nešto više od nacionalnog prosjeka koji iznosi 5 dana. Od glavnih inozemnih tržišta, najveći porast turističkog prometa zabilježen je iz Velike Britanije (+24%), Švedske (+14%) te iz Bosne i Hercegovine, Njemačke i Norveške (+7%). Ukoliko se analiziraju sva emitivna tržišta, najveći porast broja noćenja ostvarili su turisti iz istočnoazijskih zemalja, osobito iz Republike Koreje kojih je 2014. bilo četiri puta više nego godinu prije.

- Dodatno ohrabruje što prema prvim podacima Turističkih zajednica i Ministarstva pomorstva, prometa i infrastrukture, Splitsko-dalmatinska županija u 2015. godini bilježi daljnji rast i dolazaka i noćenja u odnosu na 2014.g. (indeks 2015./2014. 109,35 za ostvarene dolaske prijavljenih turista te indeks 108,44 za ostvarena noćenja prijavljenih turista). Tijekom 2015.g. najvažnija inozemna emitivna tržišta bila su tržišta Njemačke (21,04% noćenja), Slovenije (10,25%), Austrije (8,14%), Češke (6,40%) i Italije (6,29%).
- Tijekom 2014. na području Splitsko-dalmatinske županije bilo je 40 JLS na kojima je službeno registriran turistički promet, pri čemu je najveći broj noćenja zabilježen na području grada Splita (8,8%), Makarske (8,7%) i općine Baške Vode (7,4%). Ako zanemarimo JLS na području Dalmatinske zagore, gdje je turizam na samim počecima razvoja, najkraća prosječna dužina boravka turista zabilježena je na području grada Splita i iznosi 2,8 dana dok turisti najduže borave na Šolti, i to 10,5 dana. **Veliki pritisak turističke potražnje na uski obalni pojas i relativno mala turistička aktivnost u zaleđu županije ukazuju na potrebu odvlačenja jednog dijela turističke potražnje u zaleđe, kroz stvaranje novih i atraktivnih sadržaja turističke potražnje u zaleđu županije.**
- **Jedno od važnih obilježja turizma na području Splitsko-dalmatinske županije je sezonalnost turističke potražnje.** Tijekom 2014. godine je oko 78% od ukupnog turističkog prometa zabilježeno u tri ljetna mjeseca (lipanj-kolovoz), a ako se promatranom razdoblju dodaju svibanj u predsezoni i rujan u postsezoni onda se udio noćenja penje na 95%. Posljedica je to uglavnom naslijeđene i nepovoljne strukture smještajnih kapaciteta u kojima dominira privatni smještaj relativno niske kvalitete, a koji, u pravilu, ima nisku iskorištenost smještajnih kapaciteta, koja na razini godine rijetko prelazi 15-20%.
- Prema podacima TZ Splitsko-dalmatinske županije, turisti su tijekom 2014. najčešće boravili u privatnom smještaju (53,7% noćenja) i u hotelima (22,3% noćenja), pri čemu je najveći broj noćenja ostvaren u hotelima 3* (34,9% noćenja) i 4* (42,6% noćenja). Prosječna godišnja stopa iskorištenosti hotelskog smještaja u županiji iznosi 119 dana (33,4%), pri čemu najveću iskorištenost imaju hoteli 5* (176 dana ili 48%), a najmanju hoteli 2* (98 dana ili 27%). U strukturi raspoloživih smještajnih kapaciteta dominira privatni smještaj (67,1%) te smještajni objekti iz skupine hoteli (17%). Među hotelima su najviše zastupljeni hoteli s 3* (45%) i 4* (42%). Tijekom 2014. godine broj hotela povećan je za 3 objekta koja raspoložu ukupno s 338 postelja.
- **S obzirom na dugu i vrlo razvedenu obalu, nautički turizam predstavlja izrazito važan i perspektivan segment ukupne turističke ponude Splitsko-dalmatinske županije.** Budući je DZS 2009. godine prestao pratiti podatke o turističkom prometu koji je ostvaren u lukama nautičkog turizma, njegov opseg je trenutno teško procijeniti. Kada je riječ o ponudi nautičkog turizma, prema podacima Hrvatske gospodarske komore, Županijske komore Split, u 2014. godini je na području Splitsko-dalmatinske županije bila 21 luka nautičkog turizma, s ukupno 2.332 veza (1.699 vezova u moru i 633 suha veza). U lukama nautičkog turizma bilo je 1.588 plovila na stalnom vezu, od čega su 64% bile jahte na jedra, 34% motorne jahte i 2% drugih vrsta plovila. Registrirani broj plovila u tranzitu u lukama nautičkog turizma bio je oko 49,5 tisuća što je porast od 11% u odnosu na 2013. godinu. Ukupni prihod luka nautičkog turizma u 2014. godini iznosio je 122,7 milijuna HRK, što predstavlja porast od 19,4 % u odnosu na 2013. Najveći dio prihoda (oko 82%) ostvaren je od iznajmljivanja vezova. Najvažnije luke ukrcaja u Splitsko-dalmatinskoj županiji su Split, Trogir, Kaštel Gomilica i Seget Donji.

- Prema financijskim pokazateljima FINA-e za 2014. godinu, u Splitsko-dalmatinskoj županiji registrirano je oko 1.300 poduzetnika (oko 11% od ukupno registriranog broja poduzetnika) u području pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane (NKD 2007 područje I) od čega je njih 209 registrirano u djelatnosti hoteli i sličan smještaj (NKD 2007 55.1). Malo više od polovice (55%) registriranih poduzetnika pozitivno je završilo poslovnu godinu s ukupnim prihodom od 1,66 mlrd. HRK i neto dobiti od 131,2 milijuna HRK. Broj zaposlenih u području pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane iznosio je 7.742 osobe, dok je prosječna neto plaća bila 4.282 HRK, što je malo ispod županijskog prosjeka. Oko polovice zaposlenih otpada na hotele i sličan smještaj (55.1) a njihova neto plaća u 2014. iznosila je 5.198 što je 20% iznad županijskog prosjeka. Tijekom 2014. godine je bilo 14 registriranih poduzetnika u djelatnosti kampovi i prostori za kampiranje (NKD 2007 55.3), koji su zapošljavali 120 osoba, s prosječnom plaćom od 4.017 HRK, što je oko 7% ispod županijskog prosjeka. Ukupni prihodi ove skupine poduzetnika tijekom 2014. su iznosili 35 milijuna HRK dok je neto dobit bila 5,4 milijuna HRK. Konačno, tijekom 2014. u županiji je poslovao 281 poduzetnik registriran za djelatnost putničkih agencija (NKD 2007 79.11) te 20 poduzetnika registriranih za djelatnost organizatora putovanja (NKD 2007 79.12). Oko 65% poduzetnika (180 poduzetnika) registriranih za djelatnost putničkih agencija pozitivno je završilo poslovnu godinu. Ukupan prihod ove djelatnosti iznosio je 589,2 milijuna HRK, neto dobit bila je -5,6 milijuna HRK, zapošljavali su 921 osobu a prosječna neto plaća bila je 4.354 HRK, što je na razini županijskog prosjeka. Poduzetnici koji se bave organizacijom putovanja ostvarili su ukupni prihod od 30,7 milijuna HRK te neto dobit od 2,8 milijuna HRK. Ukupno su zapošljavali 50 osoba s prosječnom neto plaćom od 3.363 HRK, što je značajno (22%) ispod županijskog prosjeka.
- Prema rezultatima TOMAS ljeta 2014. istraživanja o stavovima i potrošnji turista u hrvatskim primorskim destinacijama, turisti koji borave u Splitsko-dalmatinskoj županiji najzadovoljniji su ljepotom prirode i krajolika, ljubaznošću osoblja u smještajnom objektu te pogodnostima za provođenje obiteljskog odmora. S druge strane, najmanje su zadovoljni s opremljenošću i uređenošću plaža, bogatstvom sportskih sadržaja, bogatstvom sadržaja za zabavu, raznolikošću kulturnih manifestacija, kvalitetom lokalnog prijevoza te s prilagođenosti destinacije osobama s posebnim potrebama. Sveukupno je stupanj zadovoljstva turista elementima turističke ponude u Splitsko-dalmatinskoj županiji niži u odnosu na ostale primorske županije. Prosječni dnevni izdaci turista u Županiji su 69,64 EUR, što je nešto iznad prosjeka (66,36 EUR), a strukturi prosječnih dnevnih izdataka prevladavaju izdaci za smještaj (53%), ugostiteljske usluge (16,5%) i kupnju/shopping (15,1%).
- **Zaključno se može reći da, iako se dostignuti stupanj turističkog razvoja Splitsko-dalmatinske županije može ocijeniti kao dobar, ipak treba naglasiti da županija svoje turističke potencijale trenutno ne koristi na tržišno najoptimalniji način te da postoje brojna područja na kojima su moguća i potrebna poboljšanja. U tome smislu, kao glavne razvojne probleme s područja turizma na kojima je u budućnosti potrebno poraditi, moguće je istaknuti sljedeće:**

  - **izražena sezonalnost turističke potražnje,**
  - **niska stopa iskorištenosti smještajnih kapaciteta,**
  - **nepovoljnija struktura smještajnih kapaciteta u kojoj dominira privatni smještaj,**
  - **nedovoljno kvalitetna izvanpansionska ponuda, osobito u pred i post sezoni,**
  - **veliko opterećenje na javnu i komunalnu infrastrukturu u razdobljima vršne turističke sezone,**
  - **neravnomjerni prostorni razvoj turizma, veliki pritisak turističke potražnje na uski obalni pojas i turistički nerazvijeno zaleđe županije,**
  - **niska razina suradnje među glavnim dionicima razvoja turizma na lokalnoj i regionalnoj razini,**
  - **nedostatak visoko obrazovanih turističkih kadrova,**
  - **nedostatak planiranja i usmjeravanja turizma u smjeru održivog turizma, nedostatak procjene mogućnosti i kapaciteta kako okolišnih tako i infrastrukturnih te planiranja turizma sukladno kapacitetima.**

- Trajno i sustavno rješenje ovih razvojnih problema zasigurno bi podiglo stupanj konkurentnosti Splitsko-dalmatinske županije na međunarodnom turističkom tržištu, rezultirao bi većim ekonomskim učincima od turizma te bi, u konačnici, doprinijelo podizanju razine blagostanja lokalnog stanovništva, što je i jedan od glavnih ciljeva razvoja turizma u bilo kojoj destinaciji.

2.7. Trgovina

- **Prema podacima FINA-e, trgovina predstavlja najvažniju gospodarsku djelatnost u Splitsko-dalmatinskoj županiji.** Tijekom 2014. godine na području županije registrirana je 3.781 aktivna pravna osoba, te je trgovina Splitsko-dalmatinske županije sudjelovala s 9,8% u ukupnom broju aktivnih pravnih osoba u djelatnosti trgovine (NKD 2007 djelatnost G) u Republici Hrvatskoj odnosno s 20,8% u ukupnom broju aktivnih pravnih osoba na području županije. U trgovini je registriran i najveći broj poduzetnika, njih 2.717 (23,1% od ukupnog broja poduzetnika u županiji) s ukupno 17.416 zaposlenih osoba, što je 25% od ukupnog broja zaposlenih osoba na području Splitsko-dalmatinske županije. Od ukupnog broja poduzetnika, njih 1.116 (41,1%) se bavi trgovinom na malo.
- Osim toga, tijekom 2013. je u trgovini bilo evidentirano i 2.900 zaposlenih osoba u obrtima i slobodnim profesijama, pa sveukupan broj zaposlenih u trgovini iznosi oko 20 tisuća. Analiza financijskih pokazatelja poslovanja županije pokazuje da u strukturi ukupnih prihoda trgovina sudjeluje s 37,2% pri čemu udio trgovine u strukturi ukupnih prihoda u zadnjih nekoliko godina nije značajnije varirao - najmanji je bio 2012. godine (34,9%) a najveći 2010. godine (38,2%). Udio trgovine u ukupnim rashodima iznosi 37,1% a konsolidirani financijski rezultat iznosi 315,9 milijuna HRK, pri čemu je udio trgovine na malo u ukupnim приходima i rashodima iznosio oko 50%. Prosječan broj zaposlenih bio je 17.416 osoba što je 4,1% više u odnosu na 2013. godinu, a prosječna neto plaća osoba zaposlenih u trgovini iznosila je 3.792 HRK što je 13,9% ispod županijskog prosjeka, koji je 2014. godine iznosio 4.319 HRK.
- Analiza poslovanja trgovine prema veličini poduzeća pokazuje da u županiji najveći dio ukupnog prihoda (47,6%) generiraju mali poduzetnici, nešto manje (38,6%) veliki poduzetnici te najmanje (13,8%) srednji poduzetnici, koji su i jedina skupina koja bilježi negativan konsolidirani financijski rezultat. Mali poduzetnici zapošljavaju i najveći broj osoba tj. 9.706 zaposlenih odnosno 62,5% svih zaposlenih u djelatnosti trgovine. Prosječna mjesečna neto plaća u mali poduzećima iznosi 3.638 HRK (4,23% manje u odnosu na prosjek djelatnosti u županiji), kod srednjih poduzetnika ona iznosi 4.816 HRK (21,3% više od prosjeka djelatnosti u županiji) dok je prosječna mjesečna neto plaća kod velikih poduzetnika iznosila 3.743 HRK, što je za 1,3% niže u odnosu na prosjek djelatnosti trgovine u županiji. Tijekom 2014. godine deficit vanjskotrgovinske bilance Splitsko-dalmatinske županije iznosio je 330,8 milijuna USD, pri čemu je vrijednost uvoza bila 803,7 milijuna USD a izvoza 472,9 milijuna USD, koeficijent pokrivenost uvoza izvozom bio je 0,59. Vrijednost ukupne robne razmijene s inozemstvom u 2014. je iznosila 1.276,7 milijuna USD što je povećanje za 9,64% u odnosu na 2013. godinu. **Međutim, iako se vrijednost trgovinske razmjene županije s inozemstvom povećala u odnosu na 2013. godinu, njezin petogodišnji trend je izrazito negativan odnosno ona je manja za 31,6% u odnosu na 2010. godinu. Drugi trend koji je zabrinjavajući je smanjenje udjela županije u vanjskotrgovinskoj razmjeni Republike Hrvatske.** Većina vanjskotrgovinske razmjene (oko 85%) odvija se u priobalnom području županije. **Tradicionalno najveći generator izvoza je prerađivačka industrija odnosno brodogradnja, koja zbog pada proizvodnje i loših poslovnih rezultata, najviše doprinosi smanjenju udjela županije u ukupnoj vanjskotrgovinskoj bilanci Republike Hrvatske i posljedičnom smanjenju pokrivenosti uvoza izvozom (sa 0,88 2010. godine na 0,59 2014. godine).** Ovakvi negativni trendovi u vanjskotrgovinskoj razmjeni županije bili bi zasigurno manje izraženi kada bi se u obzir uzeli i devizni prihodi od turizma jer plasman proizvoda i usluga u turističku potrošnju predstavlja tzv. „nevidljivi izvoz“ koji nigdje nije evidentiran, ali njegovi ekonomski učinci na gospodarstvo županije su jasno vidljivi kroz druge, s turizmom povezane djelatnosti, kao što su usluge smještaja i pripremanja hrane, trgovina, prijevoz i skladištenje i sl.³⁹

³⁹ Izvor: Izvješće o stanju gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije s prikazom financijskih kretanja u 2014. godini

2.8. Prijevoz i skladištenje

- Prema podacima iz Analize gospodarstva Splitsko-dalmatinske županije za 2014. godinu, u djelatnosti prijevoza i skladištenja postoji 637 aktivnih pravnih osoba, što predstavlja 12,3% od ukupnog broja aktivnih pravnih osoba registriranih u ovoj djelatnosti u Republici Hrvatskoj. Prema podacima FINA-e, tijekom 2014. godine u ovoj djelatnosti registrirano je 4.320 zaposlenih, odnosno 6,2% od ukupnog broja zaposlenih osoba u županiji. Najveći broj zaposlenih (56,3%) bio je u malim poduzećima, srednja poduzeća zapošljavala su 11% zaposlenih dok je u velikim poduzećima bilo 32,7% od ukupnog broja zaposlenih u prijevozu i skladištenju. Ukupan prihod djelatnosti u 2014. godini iznosio je 2,2 mlrd. HRK, odnosno 5,7% ukupnog prihoda županije, te se povećao za oko 3,1% u odnosu na 2010. godinu. Ukupni rashodi u 2014. godini iznosili su 2,14 mlrd. HRK, a konsolidirani financijski rezultat bio je 55,5 mil. HRK. Mala i srednja poduzeća ostvarila su negativan konsolidirani financijski rezultat, dok su velika poduzeća s područja prijevoza i skladištenja ostvarila pozitivan konsolidirani financijski rezultat. Prosječna plaća u djelatnosti iznosila je 5.133 HRK, što je oko 18,8 % iznad županijskog prosjeka. Zanimljivo je primijetiti velike razlike u prosječnoj mjesečnoj neto plaći u odnosu na veličinu poduzetnika. Tako je prosječna mjesečna neto plaća kod malih poduzetnika iznosila 3.790 HRK, kod srednjih 6.200 HRK a kod velikih 7.086 HRK, pa su srednji poduzetnici imali 63,6% veću plaću od malih, dok su veliki poduzetnici imali čak 87% veću prosječnu mjesečnu plaću u odnosu na male poduzetnike.

2.9. Poslovanje nekretninama

- Na području Splitsko-dalmatinske županije su u 2014. godini, u djelatnosti poslovanja nekretninama, registrirane 1.072 aktivne pravne osobe, što je 5,9% od ukupnog broja aktivnih pravnih osoba u županiji odnosno visokih 17,2% od ukupnog broja aktivnih pravnih osoba u ovoj djelatnosti na području Republike Hrvatske. Ukupan prihod djelatnosti iznosio je 368,6 mil. HRK, što je manje od 1% (0,96%) u ukupnom prihodu županije. Ukupni rashodi iznosili su 479,2 mil. HRK, a konsolidirani financijski rezultat bio je -119,9 mil. HRK, pri čemu je djelatnost poslovanja nekretninama u 2014. godini imala i najveći neto gubitak od svih analiziranih djelatnosti. Ukupan broj zaposlenih u djelatnosti bio je 626 (manje od 1 zaposlenog po aktivnom pravnom subjektu) pa ova djelatnost sudjeluje s oko 0,9% u ukupnoj zaposlenosti županije, pri čemu su sve osobe bile zaposlene u malim poduzećima. Prosječna neto plaća iznosila je 4.466 HRK i bila je malo (3,4%) iznad županijskog prosjeka.⁴⁰

2.10. Izravna strana ulaganja

- Prema podacima Hrvatske narodne banke, od 1993. godine do kraja prvog tromjesečja 2015. godine, ukupna vrijednost izravnih stranih ulaganja na području Splitsko-dalmatinske županije dostigla je iznos od 1.391,8 milijuna eura, a što predstavlja oko 4,7% ukupnih stranih ulaganja u Hrvatskoj, odnosno oko 22,5% ukupnih stranih ulaganja na području Jadranske Hrvatske u navedenom razdoblju. **U odnosu na druge hrvatske županije, valja istaknuti da je Splitsko-dalmatinska županija prema visini izravnih inozemnih ulaganja ostvarenih tijekom promatranog 22-godišnjeg razdoblja na petom mjestu u Hrvatskoj**, iza grada Zagreba (20.591,3 milijuna eura), Primorsko-goranske županije (1.795,4 milijuna eura), Zagrebačke županije (1.504,6 milijuna eura) kao i Istarske županije (1.475,0 milijuna eura). Najveći iznos izravnih stranih ulaganja na području Splitsko-dalmatinske županije zabilježen je tijekom 2007. godine (207,4 milijuna eura), nakon čega, dobrim dijelom i kao rezultat nepovoljnih kretanja u globalnom financijsko-ekonomskom okruženju, usprkos izrazitim oscilacijama iz godine u godinu, dolazi do značajnog opadanja

⁴⁰ Prema: FINA

interesa međunarodne investicijske potražnje za ulaganjima na području županije. **Što se tiče sektorske strukture izravnih stranih ulaganja, u razdoblju od 1993. godine do kraja prvog tromjesečja 2015. godine, najveća vrijednost inozemnih ulaganja odnosi se na sektor financijskog posredovanja** (439,1 milijun eura ili 31,5% svih izravnih stranih ulaganja). Visoku vrijednost iskazuju i strana ulaganja u poslovanje nekretninama (220,0 milijuna kuna ili 15,8% svih izravnih stranih ulaganja), vlasnička ulaganja u nekretnine (193,5 milijuna kuna ili 13,9% svih izravnih stranih ulaganja), ulaganja u proizvodnju ostalih nemetalnih mineralnih proizvoda (163,2 milijuna eura ili 11,7% svih izravnih stranih ulaganja), odnosno ulaganju u hotelske objekte i restorane (120,0 milijuna eura ili 8,6% svih izravnih stranih ulaganja). S druge strane, promotri li se sektorska struktura izravnih stranih ulaganja na području županije samo u posljednjih pet godina (razdoblje od 2010. do danas), uočava se da vlasnička ulaganja u nekretnine danas predstavljaju najveći pojedinačni motiv za ulaganje stranih investitora. Naime, u navedenom su razdoblju vlasnička ulaganja u nekretnine u strukturi izravnih stranih ulaganja županije sudjelovala s čak 45,3%. **Dodaju li se tome i udjeli izravnih stranih ulaganja u sferi poslovanja nekretninama (11,1%) i hotelijerstva (9,1%), proizlazi da je interes stranih ulagača za Splitsko-dalmatinskom županijom sve više svodi samo na nekretninske poslove i investiranje u različite objekte za provođenje slobodnog vremena, dok je interes za ulaganjima u proizvodnju, trgovačku djelatnost, pa čak i usluge financijskog posredovanja praktički zanemariv.**

3. STANJE U PROSTORU/OKOLIŠU

3.1. PRIRODNA I PROSTORNO-LOKACIJSKA OBILJEŽJA

3.1.1. Zemljopisni položaj i osnovne prostorne karakteristike SDŽ

- Splitsko-dalmatinska županija je geografski smještena na središnjem dijelu jadranske obale. Proteže se od Vrljke na sjeveru do najudaljenijeg hrvatskog otoka Palagruže na jugu, od Marine na zapadu do Vrgorca na istoku.
- Splitsko-dalmatinska županija graniči: na sjeveru s Republikom Bosnom i Hercegovinom, na istoku s Dubrovačko-neretvanskom županijom, a na jugu se prostire do granice teritorijalnog mora Republike Hrvatske.
- Županija se dijeli u tri geografske podcjeline: zaobalje, priobalje i otoke. Cjelokupna površina Splitsko-dalmatinske županije iznosi 14.106,40 km². Površina kopnenog dijela s površinom otoka je 4.523,64 km² (8% površine Republike Hrvatske), a površina morskog dijela je 9.576,40 km² (30,8% morske površine RH).⁴¹ Najveći dio površine zauzima zaobalje (59,88%), dok najmanji udio površine otpada na otoke (19%).
- SDŽ je teritorijalno organizirana u 55 jedinica lokalne samouprave, odnosno 16 gradova (Hvar, Imotski, Kaštela, Komiža, Makarska, Omiš, Sinj, Solin, Split, Stari Grad, Supetar, Trogir, Trilj, Vis, Vrgorac i Vrljka) i 39 općina (Baška Voda, Bol, Brela, Cista Provo, Dicmo, Dugi rat, Dugopolje, Gradac, Hrvace, Jelsa, Klis, Lećevica, Lokvičići, Lovreć, Marina, Milna, Muć, Nerežišća, Okrug, Otok, Podbablje, Podgora, Podstrana, Postira, Prgomet, Primorski Dolac, Proložac, Pučišća, Runovići, Seget, Selca, Sućuraj, Sutivan, Šestanovac, Šolta, Tučepi, Zadvarje, Zmijavci i Zagvozd). Županijsko središte se nalazi u gradu Splitu.

⁴¹ Županijski zavod za prostorno uređenje, Prostorni plan SDŽ, Knjiga 3, Split, 2002.

3.1.2. Osnovne geološke karakteristike te obilježja tla, vegetacije i faune

- Geomorfološki, dominira krševit i vapnenački sastav terena, s brojnim kraškim formama od kojih su najvažnija kraška (Cetinsko, Hrvatačko, Sinjsko, Mučko-postojnsko, Konjsko, Dugopoljsko, Dicmansko i Imotsko polje, Rastok i Vrgoračko jezero). U pogledu rudnih bogatstava, na području županije iskorištavaju se kamen, cementni lapor, glina, gips, šljunak, pijesak, dolomit.
- U pogledu hidrogeologije i vodnih resursa, u zaobalnom dijelu ističu se kraška polja kao slivna područja, ali iz kojih se voda drenira podzemnim tokovima. Na obali, osim površinskih vodnih tijekova (rijeka Cetina, Jadro i Žrnovnica) postoje veći dotoci podzemnih voda iz kraškog zaobalja .
- Flora i fauna na području županije bogate su i raznolike, s velikim brojem endemskih, ugroženih i zaštićenih vrsta. Zakonom su zaštićene i velike zvijeri, primjerice vuk, ris i medvjed (planinsko područje). Na području županije obitavaju i posljednji primjerci npr. eleonorinog sokola.⁴²

3.1.3. Klimatska obilježja

- Županija se nalazi u zoni jadranskog tipa mediteranske klime čije su osnovne osobine suha i vruća ljeta te blage i vlažne zime. Temperatura najhladnijeg mjeseca se kreće između -3°C i $+18^{\circ}\text{C}$, dok je srednja temperatura najtoplijeg mjeseca veća od 22°C .⁴³ Prevladavajući vjetrovi su bura i jugo čija učestalost iznosi 35 do 55% godišnje.⁴⁴

3.2. PROMETNA, ENERGETSKA I KOMUNALNA INFRASTRUKTURA

3.1.1. Prometna infrastruktura

3.2.1.1. Cestovna infrastruktura

- Prema podacima DZS-a, na području Splitsko-dalmatinske županije ima 2.625 km cesta, od čega su 756 km državne, 830 km županijske i 902 km lokalne ceste. Gustoća cestovne mreže iznosi 578 m/km^2 .
- Auto-cesta Zagreb-Split-Dubrovnik dio je cestovnog pravca između kontinentalnog dijela Hrvatske i dalmatinske regije, a gradi se intenzivno od 2002. godine. Do sada je kroz Splitsko-dalmatinsku županiju ukupno izgrađeno 137 km autoceste. Na dionici kroz SDŽ do sada je izgrađeno 9 čvorišta: Prgomet, Vučevica, Dugopolje, Bisko, Blato na Cetini, Šestanovac, Zagvozd, Ravča i Vrgorac.
- Prigradske i gradske ceste najviše su zagušene tijekom turističke sezone kao i u vremenu svakodnevnih dolazaka i odlazaka na posao (primjerice u gradovima Splitu, Trogiru, Omišu i Kaštelima) te je potrebno izgraditi dodatne trakove i reorganizirati postojeće prometne tokove, što se posebno odnosi na brzu cestu Trogir – Omiš.
- **Posebno bi trebalo istaknuti problem nedovoljnog prostornog kapaciteta za prihvat i otpremu putnika na autobusnom kolodvoru u Splitu, ali i u Kaštelima, Solinu i Trogiru, što naročito dolazi do izražaja u turističkoj sezoni, kao i nedostatnu infrastrukturu za promet u mirovanju u gradovima.**

3.2.1.2. Željeznička infrastruktura

- **Sadašnje stanje željezničke infrastrukture nije zadovoljavajuće te je prijeko potrebno uskladiti ga s razvojem ostale pružne mreže u RH i u čitavoj Europi radi usklađivanja razvoja cjelokupnog prometnog sustava na ovom području.** Također, posebno bi trebalo istaknuti problem prijehata i otpreme putnika na željezničkom kolodvoru Split, kao i problem prolaska željezničke pruge kroz naselja što se negativno odražava na sigurnost prometa.
- Razvoj željezničkog prometnog sustava na području županije određuje se sljedećim zahvatima u smislu prioriteta izvođenja zahvata:
  - modernizacija i izgradnja željezničkog čvora Split - Kopilica

⁴² Regionalni operativni program SDŽ, str. 6.

⁴³ Županijski zavod za prostorno uređenje, Prostorni plan SDŽ, Knjiga 1, Split, 2002.

⁴⁴ Ib.

- modernizacija ličkog pravca sa izgradnjom novih dionica
- izgradnja Jadranske željezničke pruge.
- planiranje novog željezničkog pravca prema BIH (Split - Aržano - Tomislavgrad - Zenica)⁴⁵

3.2.1.3. Pomorska infrastruktura

- Splitska luka je jedna od najvećih hrvatskih luka, a dijeli se na putničku (Gradska luka) i teretnu (Sjeverna luka). Gradska luka Split se suočava s nedostatkom parkirališnog prostora za automobile dok se Sjeverna luka suočava s problemom nepostojanja, manjka i/ili zastarjelosti postojeće lučke infrastrukture i suprastrukture. Trajektne luke na glavnim prometnim pravcima uglavnom imaju problem nedostatnog kapaciteta i opremljenosti. **Općenito, može se istaknuti da morske luke županijskog značaja nisu primjereno infrastrukturno izgrađene i opremljene te samim time nisu u mogućnosti ispuniti zahtjeve s obzirom na potencijale i rastuće potrebe.**

3.2.1.4. Zračna infrastruktura

- Zračna luka Split (između gradova Trogira i Kaštela) trenutno je u fazi ishođenja dokumentacije za realizaciju projekta rekonstrukcije i dogradnje putničkog terminala te izgradnje novog parkirališta s autobusnim terminalom.
- **Ipak, izgledno je da će kapacitet Zračne luke Split u budućnosti biti nedostatan te postoji potreba za ispitivanjem mogućnosti izgradnje nove zračne luke u županiji.** Na području Županije planirana je zračna luka Šestanovac u statusu projekta u istraživanju što znači da će se izradom daljnjih studija definirati i odrediti mogućnosti i opravdanost konačne realizacije ovog projekta. Prije donošenja odluke potrebno je provesti arheološko rekognosciranje šireg područja na kojem se nalazi više arheoloških lokaliteta. Temeljem rezultata arheološkog rekognosciranja terena nadležno tijelo utvrdit će mjere zaštite i očuvanja arheoloških lokaliteta.⁴⁶

3.2.1.5. Telekomunikacijska infrastruktura

- **Telekomunikacijska mreža Splitsko dalmatinske županije na zadovoljavajućem je stupnju razvijenosti.** Jedini problem je nedostatna infrastruktura za pristup Internetu na otocima i u pojedinim dijelovima Zagore što bi se riješilo provedbom Broadband programa na području županije, odnosno, planiranjem i razvojem otvorene širokopolasne komunikacijske mreže.

3.2.2. Energetska infrastruktura

- Energetski potencijali Splitsko-dalmatinske županije sastoje se od vodnih snaga i nekonvencionalnih-obnovljivih izvora (sunce i vjetar), ogrjevnog drva i neznatnih količina nekvalitetnog ugljena. Dosadašnji energetski razvitak je bio usmjeren prema korištenju hidroenergetskih potencijala (sliv rijeke Cetine), koji je većim dijelom iskorišten. Međutim, **u budućnosti se očekuje realizacija više projekata proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije (energija vjetra, solarna energija, biomasa i dr.) te korištenje plina kao izvora električne i toplinske energije (kogeneracijska postrojenja).**

3.2.3. Vodoopskrbni i kanalizacijski sustav

3.2.3.1. Vodoopskrbni sustavi

- Gradovi Split, Solin, Kaštela i Trogir opskrbljuju se vodom iz izvora rijeke **Jadro**; Sinj i Trilj iz izvora **Kosinac i Ruda**; Imotski iz izvora **Opačac**; Vrlika iz izvora **Cetine** – te vodozahvatima **na rijeci Cetini (kraj Gata i Zadvarja)** iz kojih se već vodom opskrbljuje Makarsko primorje, Omiš i srednjodalmatinski otoci. **Najveći problem predstavlja činjenica da se četiri najveća grada o opskrbljuju s jednog izvora (rijeka Jadro).**

⁴⁵ Izmjene i dopune Prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije, 2013.g., članak 109.

⁴⁶ Izmjene i dopune Prostornog plana Splitsko-dalmatinske županije, 2013.g., članak 121.

- Ukupna najmanja izdašnost izvorskih, površinskih i podzemnih voda na području SDŽ je 10234l/s, a stupanj vodoopskrbljenosti 80%. Pod vodoopskrbljenošću stanovnika podrazumijevaju se oni stanovnici do kojih je voda došla vodovodom.⁴⁷
- **Potrebno je uvesti sustav nadziranja te izvršiti rekonstrukciju postojećih vodoopskrbnih sustava, a sve u cilju smanjenja velikih gubitaka vode.**

3.2.3.2. Kanalizacijski sustavi

- U tijeku je **realizacija Integralnog projekta zaštite Kaštelanskog zaljeva** (Eko projekt) koji obuhvaća izgradnju i rekonstrukciju kanalizacijskih sustava gradova Splita, Solina, Kaštela, Trogira, općina Seget, Okrug, Dugopolje i Klis te dio otoka Čiovo. Ujedno ovaj projekt obuhvaća rekonstrukciju i dogradnju pripadajućih vodoopskrbnih sustava. Do sada je izgrađen i pušten u rad Kanalizacijski sustav Split-Solin i Vodoopskrbni sustav Split-Solin-Kaštela-Trogir, dok je izgradnja kanalizacijskog sustava Kaštela-Trogir u tijeku.
- **Izgrađenost sustava odvodnje još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini.** Međutim, u nekoliko zadnjih godina ulaganjima u komunalnu infrastrukturu, u prvom redu kolektorsku mrežu, podmorske ispuste i pročišćivače, stanje se značajno poboljšalo što je utjecalo i na kvalitetu okoliša.

3.2.4. Otpad

- Gospodarenje otpadom u gradovima i općinama na području županije u zadnjih nekoliko desetljeća nije bilo sustavno rješavano i uglavnom se svodilo na odlaganje komunalnog i svakog drugog otpada na odlagališta koja nisu imala zakonski propisanu dokumentaciju i nisu udovoljavala minimalnim tehničkim uvjetima. Isto tako, na području SDŽ postoji više divljih odlagališta otpada, a nastali su nekontroliranim odlaganjem miješanog, građevinskog i glomaznog otpada od strane građana, obrtnika i trgovačkih društava. Veći dio divljih odlagališta je saniran ili je u fazi sanacije. **I nakon sanacije kod znatnog broja saniranih divljih odlagališta ponovno se pojavljuje onečišćenje zbog čega je potrebno uspostaviti učinkovit nadzor i sanirati preostala nesanirana divlja odlagališta.**
- **Izgradnja Centra za gospodarenje otpadom predstavlja jednu od najvažnijih infrastrukturnih građevina u Splitsko-dalmatinskoj županiji u narednom razdoblju. Kontrolirano gospodarenje otpadom karakteriziraju mjere koje se koriste u postupcima smanjenja nastanka otpada, načina iskorištavanja otpada i sigurnog odlaganja neiskoristivog otpada, kao i poduzimanje mjera zaštite od njegovog eventualnog štetnog djelovanja.**
- Isto tako, u sklopu budućeg Centra provodit će se razvrstavanje i obrada otpada, sve u cilju izdvajanja iskoristivog dijela otpada te odlaganja inertnog otpada. Početkom rada Centra stvorit će se uvjeti za postupno saniranje i zatvaranje postojećih odlagališta otpada na području Splitsko-dalmatinske županije.
- Sukladno Izmijenjenoj okvirnoj direktivi o otpadu (Direktiva 2008/98/EC) koja kao prioritete u gospodarenju otpadom nalaže smanjivanje stvaranja otpada, ponovno korištenje, recikliranje, energetske uporabu materijala koji se ne mogu reciklirati te tek u konačnici odlaganje, mora se utvrditi da u Županiji postoje i drugi elementi lošeg stanja upravljanja otpadom, a koji se ne tiču infrastrukture. Naime, pojedini gradovi i općine nisu osigurali sustave odvojenog prikupljanja otpadom, nije uspostavljen sustav odvojenog prikupljanja biootpada, nisu izgrađene kompostane, kao ni reciklažna dvorišta. Važno je istaknuti kako, iako su planirane Planom gospodarenja otpadom SDŽ nisu izgrađene kompostane na otocima.

⁴⁷ Izvješće o monitoringu vode iz vodovodne mreže na području SDŽ u 2013. godini; Nastavni zavod za javno zdravstvo SDŽ

3.3. STANJE PRIRODNIH RESURSA I SUSTAV ZAŠTITE OKOLIŠA I PRIRODE

3.3.1. Vode

- U SD županiji trenutno, zahvaljujući sustavu akumulacija na Cetini, postoje dovoljne strateške rezerve vode za obradu u vodu za piće. Međutim, s obzirom na osjetne klimatske promjene te planirani intenzivni razvoj u području osjetljivih krških vodonosnika, **racionalno korištenje vode kao osjetljivog resursa i zaštita od onečišćenja**, usprkos bogatim izvoristima voda, predstavlja jedan od prioriteta sektora zaštite okoliša i održivog razvoja na području županije.⁴⁸
- Izrazite sezonske oscilacije u protoku vode rezultiraju činjenicom da je osnovna negativna posljedica vodoopskrbe na okoliš – oduzimanje vode iz njenog prirodnog toka i ugrožavanje prirodnih staništa koja ovise o njoj – relativno izražena na području SDŽ (npr. Jadro, Žrnovnica, donji tok Cetine). Posljedično, treba nastojati minimalizirati utjecaj što racionalnijim zahvaćanjem odnosno korištenjem jednom zahvaćene vode, što trenutno nije slučaj, u prvom redu radi relativno zapuštene vodoopskrbne mreže s velikim gubitcima prilikom prijenosa („curenje sustava“), ali i zbog neracionalnih načina korištenja vode (npr. pranje ulica vodom za piće, nekorištenje pročišćene vode kao tehnološke vode ili vode za navodnjavanje u poljoprivredi, i dr.). Strateški je cilj vodnoga gospodarstva postupno smanjivanje gubitaka na prihvatljivu razinu od 15 -20 % (Plan upravljanja vodnim područjima, NN 82/13).
- **Prema podacima iz Programa zaštite okoliša SDŽ najveći onečišćivači voda na području SDŽ su nepročišćene otpadne vode naselja, u prvom redu od naselja u zaobalnom dijelu županije.** Kao značajan problem izdvaja se postojanje velikog broja crnih jama na nefiltrirajućem vodopropusnom krškom terenu.
- Pored toga, pritisak na okoliš značajno je rastao prošlih desetljeća, kao posljedica izostanka uravnoteženog/integralnog pristupa razvoju vodoopskrbno/odvodnog sustava, odnosno posljedica jednostranog razvoja vodoopskrbe kojim se povećala količina otpadnih voda za koje nije istovremeno osiguran kvalitetan sustav zbrinjavanja (odvodnje, pročišćavanja, okolišno prihvatljivog ispuštanja u krajnji recipijent). **Pored samog onečišćenja voda, problem je i nepostojanje definiranog biološkog minimuma za sve rijeke, kao i nepostojanje jedinstvenog katastra izvora na području županije.**

3.3.2. More

- Zbog značajne površine, Jadransko more je ključni prirodni resurs za razvoj gospodarstva SDŽ, osobito pomorstva, brodogradnje, turizma, ribarstva i marikulture. Za razvoj turizma, ribarstva i marikulture SDŽ pitanje kvalitete, odnosno čistoće mora je od najviše važnosti.
- Izražena je litoralizacija obale gdje u priobalju živi preko 2/3 stanovništva županije, s gustoćom naseljenosti – a vezano uz nju i volumenom i intenzitetom gospodarskih i drugih aktivnosti, te posljedičnim antropogenim pritiskom na prostor i okoliš – okvirno 10 puta većom od one u zaobalju. **Zbog litoralizacije izvori zagađenja mora su: direktno ispuštanje industrijskih i komunalnih otpadnih voda kroz ispuste ili odlaganjem na morsku obalu, indirektno ispuštanje rijekama ili kanalima što uključuje i dotok podzemnim vodama i ispiranje kišom, donos atmosferom te izvorima onečišćenja s mora. Uz to, 80% morskog otpada (postojani, proizvedeni ili prerađeni čvrsti materijal koji je dospio u more) potječe upravo s kopna.**
- Prema Ocjeni stanja kakvoće priobalnog mora Hrvatskih voda, more je duž cijele obale i dalje najviše kvalitete, s izuzetkom nekoliko zatvorenijih, slabije prostrujenih dijelova akvatorija, opterećenih otpadnim vodama urbanog ili industrijskog porijekla, riječnim donosima, te lučkim prometom, koja su klasificirana kao tzv. kritične točke („Hot spots“)⁴⁹.
- **Od izvora onečišćenja s mora, najznačajniji je pomorski promet.** Uz pomorski promet se vezuju nelegalna ispuštanja onečišćenih kaljužnih voda, otpada ulja i zauljenih voda, ispiranje tankova, izmjena balastnih voda, mogućnost nesreća s posljedicama koje variraju od ozbiljnih do katastrofalnih.

⁴⁸ Izvješće o stanju okoliša za 2009. godinu za SDŽ, Zagreb, 2010.

⁴⁹ Jedna od tih vrućih točaka je i područje Vranjičkog i Kaštelanskog zaljeva, gdje se u relativno zatvoreni akvatorij – koji već i prirodno ima viši trofički status od ostatka akvatorija jer se u njega prirodno ulijevaju znatne količine vode s kopna (rijekom Jadro, iz izvora Pantan i većeg broja vrulja) – ispuštaju nepročišćene komunalne i industrijske otpadne vode iz najveće konurbacije na hrvatskom dijelu Jadranske obale.

- Također, jedan od vrlo aktualnih oblika „onečišćenja“ eko sustava mora je i povećanje učestalosti stranih alohtonih biljnih i životinjskih vrsta.
- Prema podacima iz Programa zaštite okoliša SDŽ-a, populacije gospodarski najatraktivnijih morskih vrsta već duže vrijeme pokazuju znakove prelovljenosti.

3.3.3. Zrak

- Kategorije onečišćenja zraka koje postoje u SDŽ su: izgaranje u ne-industrijskim ložištima, izgaranje u industriji, proizvodni procesi, korištenje otapala i ostalih proizvoda, cestovni promet, ostali pokretni izvori i strojevi, obrada i odlaganje otpada, poljoprivreda te ostali izvori.⁵⁰
- Na području SDŽ postoji duga tradicija sustavnog praćenja kakvoće zraka, te se razni parametri kakvoće zraka prate na većem broju lokacija na prostoru cijele županije međutim **lokalna (županijska) mreža za praćenje kakvoće zraka nije formalno uspostavljena na sustavan način kojim bi se osigurala pokrivenost svih ključnih lokacija, vrsta onečišćenja, te jasna, cjelovita i dostupna informacija o kakvoći zraka na području županije.**
- Povišene vrijednosti NO₂ zabilježene su u blizini prometnica u gradovima (Zagrebu, Splitu, Rijeci i Šibeniku) iz čega se može zaključiti da je **dominantni uzrok zagađenja s NO₂ izgaranje goriva u cestovnom prometu.**⁵¹

3.3.4. Tlo

- Trajni gubitak zemljišta (i tla na njemu) prenamjenom pojavljuje se u više oblika, a na području SDŽ u prvom redu kao posljedica: - urbanizacije, - izgradnje infrastrukture (prometnice), - eksploatacije mineralnih sirovina (nesanirani kamenolomi i tupinolomi), intenzivne poljoprivrede koja se temelji na intenzivnoj uporabi sredstava za zaštitu bilja te uporabi anorganskog gnojiva te vidljivih odlagališta otpada.
- Prema Programu zaštite okoliša SDŽ **na području SDŽ postoje značajna područja s umjerenim pa čak i visokim rizikom od erozije**, kojom su posebno pogođena opožarena zapuštena poljoprivredna i šumska zemljišta na strminama ili oštećenim „terasama, i visokim stupnjem poroznosti tla (opasnost od zagađenja).
- Poseban oblik onečišćenja tla, i općenito prostora prisutan na području SDŽ jest **onečišćenje minama. Među županijama RH, Splitsko-dalmatinska županija po veličini minski sumnjivih područja zauzima 8. mjesto.**
- Veliku prijetnju za održivi razvoj prostora županije predstavlja preizgrađenost prostora obalne zone i dijela otoka koja ne prestaje zbog daljnje litoralizacije.
- Podaci o stanju tla na nacionalnoj razini nisu dostupni **te posljedično, u SDŽ nema sustavnog monitoringa – praćenja stanja i promjena kakvoće tala, o stanju tala, pritiscima na njega i posljedicama.**

3.3.5. Bioraznolikost i zaštićena područja

- Područje SDŽ izrazito je vrijedno po svojoj biološkoj raznolikosti, odnosno raznolikosti, brojnosti i endemizmu biljnih i životinjskih svojti i staništa.
- Na području Splitsko-dalmatinske županije trenutno su **zaštićena 43 područja** kojima upravljaju tri javne ustanove. Uz kategoriju zaštićenih područja, na prostoru SDŽ nalaze se, sukladno Uredbi Vlade o ekološkoj mreži (NN 124/2013), ekološki značajna područja, i.e. područja očuvanja značajna za ptice (POP) i područja očuvanja značajna za vrste i stanišne tipove (POVS). **Ekološka mreža obuhvaća 40% kopnenog teritorija (180.882,53 ha) i 10% mora (99.281,84 ha), odnosno 20% ukupnog teritorija SDŽ.**

⁵⁰ Izvor ili emisija CO₂ uslijed smanjenja biomase šuma, prenamjene šuma i livada, emisije uslijed požara na napuštenom poljoprivrednom ili šumskom zemljištu, itd.

⁵¹ Prema: izvješće Agencije za zaštitu okoliša za ocjenu onečišćenosti zona i aglomeracija u 2013. godini

- **SDŽ od svih županija (uz Istarsku) ima najmanji udio zaštićenih područja u ukupnoj površini županije, od čega 6% površine kopnenih zaštićenih područja i svega 0,01% morskih područja. Može se zaključiti da udjelom površine pod ekološkom mrežom SDŽ potpuno zadovoljava ciljeve Konvencije o biološkoj raznolikosti, dok udjelom površine pod zaštićenim područjima značajno zaostaje.**
- Negativni utjecaji razvojnih sektora na očuvanje zaštićenih područja i lokaliteta pod ekološkom mrežom su: sječa stabala, nasipavanje i betonizacija obale, iskapanje humusa, protupravna izgradnja, neprimjereno korištenje i onečišćenje otpadom, onečišćenje otpadnim vodama, prelov, korištenje pesticida, sukcesija, eksploatacija i dr.
- Veliki broj izvornih sorti i pasmina Dalmacije pa tako i SDŽ, nalazi se u neravnopravnoj, ali i strateški neodgovornoj tržišnoj utakmici s industrijskim kultivarima. Sa Sortne liste su nestale neke naše izvorne sorte maslina, smokava, rogača, bajama, višnje maraske, limuna, naranči i šipka (i.e. poljička maraska, komiški rogač, crljenak viški, bajam čarski kasni). Ista je situacija s nekim našim izvornim pasminama koje se ne nalaze na službenom Popisu izvornih i zaštićenih pasmina i sojeva domaćih životinja (i.e. dalmatinska kokoš, dalmatinska tuka, dalmatinsko sivo govedo, dalmatinski konj). Rješenje postoji u uspostavljanju Upisnika održivača sjemena tradicijskih kultura i matičnih grla tradicijskih pasmina.

3.3.6. Praćenje stanja i planiranje zaštite okoliša i prirode

- **Problematika okoliša u RH je složena stoga što je regulirana s preko 100 zakona, uredbi i pravilnika, te oko 50 međunarodnih konvencija** te su relativno česte pritužbe koje ističu nedorečenosti, preklapanja, nejasnoće u pitanju nadležnosti i odgovornosti; relativno česte izmjene i dopune i sl.
- Osnovni problemi na razini SD županije su nedostatak sistematiziranih podataka zaštite okoliša, često nepotpuna praćenja te manjak lako dostupnih informacija jer se podaci dobiveni praćenjem ne pretvaraju u cjelinu. Uspostava županijskog informacijskog sustava praćenja stanja okoliša i prirode pretpostavlja ispunjenje više zadaća, kojima će se postupno uspostaviti sve tri osnovne funkcije informacijskog sustava, a to su: prikupljanje, obrada i distribucija informacija.
- Također, **nužno je kontinuirano raditi na podizanju svijesti o značaju očuvanja okoliša i prirode.** Većinu problema okoliša stvaraju ljudi svojim djelovanjem, pa je očito da djelovati na uzrok problema u osnovi znači djelovati na ljude, odnosno na obrasce njihova ponašanja koji nisu ekološki održivi.

4. OKVIR UPRAVLJANJA RAZVOJEM

4.1. ANALIZA ZAKONSKOG I STRATEŠKOG OKVIRA ZA UPRAVLJANJE REGIONALNIM RAZVOJEM

- Usvajanjem Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske (NN 153/09) pokrenut je sustavan proces strateškog planiranja regionalnoga razvoja na nacionalnoj razini, kao i proces strateškog planiranja razvoja na razini županija u Republici Hrvatskoj, s tim da je u prosincu 2014.g donesen novi Zakon o regionalnom razvoju (NN 147/14) kojim se planiralo riješiti paralelno postojanje višestrukih sustava kategorizacija slabije razvijenih područja unutar Republike Hrvatske i unaprijediti planiranje i praćenje regionalne razvojne politike. Ovim se Zakonom uređuju ciljevi i načela upravljanja regionalnim razvojem Republike Hrvatske, planski dokumenti politike regionalnog razvoja, tijela nadležna za upravljanje regionalnim razvojem, ocjenjivanje stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, način utvrđivanja urbanih i potpomognutih područja, poticanje razvoja potpomognutih područja, provedba, praćenje i izvještavanje o provedbi politike regionalnoga razvoja u svrhu što učinkovitijeg korištenja fondova Europske unije.
- Člankom 11. Zakona o regionalnom razvoju definirani su planski dokumenti politike regionalnoga razvoja: Strategija regionalnoga razvoja Republike Hrvatske i županijske razvojne strategije odnosno strategija razvoja Grada Zagreba te strategija razvoja urbanog područja. Međutim, osim tih strategija, čitav je niz drugih strateških dokumenata na nacionalnoj, županijskoj i lokalnoj razini, koji se direktno ili indirektno tiču upravljanja regionalnim razvojem. **Ipak, zajedničke karakteristike velikom broju do sada donesenih strateških dokumenata su opsežni prikaz stanja i površna analiza, neobjašnjene projekcije, nedohvatljive**

vizije, nerazrađeni ciljevi, neutvrđeni izvori financiranja provedbe, općenito određeni provoditelji i izostanak naputaka o praćenju i vrednovanju provedbe. Kao ključan problem nameće se neusklađenost planske i proračunske politike na svim strateškim razinama.

- U svibnju 2010. godine donesena je Strategija regionalnoga razvoja Republike Hrvatske 2011.-2013. kojom su identificirana tri strateška cilja: razvoj županija i statističkih regija, razvoj potpomognutih područja, te razvoj pograničnih područja. **Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za aktualno programsko razdoblje 2014.-2020. u trenutku pisanja ovog dokumenta još nije donesena.**
- Postojanje zavidnog broja strateških dokumenata na nacionalnoj razini svakako ima pozitivan utjecaj pri izradi županijske razvojne strategije budući da ti dokumenti predstavljaju multisektorski okvir na koji će se ova strategija nasloniti. Posebno će se ti dokumenti uzeti u obzir pri određivanju ciljeva, prioriteta te mjera razvoja Splitsko-dalmatinske županije, imajući u vidu da je krovni dokument nacionalna Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske te strategija Europa 2020.
- **Županijska razvojna strategija je temeljni strateški planski dokument jedinice područne (regionalne) samouprave u kojem se određuju ciljevi i prioriteti razvoja za područje jedinice područne (regionalne) samouprave s posebnim naglaskom na ulogu velikih gradova i gradova sjedišta županija u poticanju razvoja te na razvoj slabije razvijenih područja.** Županijsku razvojnu strategiju donosi jedinica područne (regionalne) samouprave u skladu s načelom partnerstva i suradnje nakon prethodno pribavljenog mišljenja partnerskog vijeća za područje županije, uzimajući u obzir potrebu osiguranja ravnomjernog razvoja svih dijelova županije.
- **Županijska razvojna strategija Splitsko-dalmatinske županije 2011.-2013., uz još tri županijske razvojne strategije, ocijenjena je od strane Ekonomskog instituta Zagreb boljim ocjenama od ostalih strategija. Međutim, kod svih županijskih razvojnih strategija pa tako i kod ŽRS SDŽ, primjetni su problemi u samoj provedbi dokumenta koja je dijelom proizašla iz samog postupka izrade strategije, posebno dijela koji se odnosi na Provedbeni okvir.** Ne postoji sustav praćenja i vrednovanja rezultata provedenih razvojnih programa i projekata temeljem kojih bi se predlagale mjere za daljnje planiranje projekata kao kontinuirani proces. Županija ne raspolaže jedinstvenom sistematiziranom bazom podataka koja bi poslužila kao podloga za daljnje planiranje i odlučivanje. Osim toga, razvojne strategije i planovi su sektorski, a ne integralni.
- Rijetki su primjeri međusobne suradnje i koordiniranosti jedinica lokalne samouprave na razradi zajedničkih razvojnih programa i projekata što je osobito izraženo na otocima. **Kako bi se potaknula suradnja u planiranju razvoja između gradova i općina sa županijama, koja u praksi jedva postoji, preporuka Ekonomskog instituta Zagreb jest propisivanje obvezatnosti suradnje svih razina vlasti u planiranju razvoja. Izrada razvojnih dokumenata unaprijedila bi sustav planiranja, provedbe i financiranja razvojnih projekata, a financiranje kapitalnih/razvojnih projekata lokalnih jedinica moglo bi se (i trebalo) temeljiti na strateškim razvojnim dokumentima.**
- Temeljni problem kod strateškog planiranja na razini gradova i općina jest postojanje prevelikog broja preslabih jedinica lokalne samouprave (preslabih financijski, kadrovski i organizacijski) što onemogućava kvalitetno strateško planiranje.
- Strateški dokument bitan za upravljanje razvojem je Prostorni plan SDŽ i prostorni planovi gradova i općina kojima su definirane razvojne smjernice te pravila za namjenu i korištenje prostora. Prema ocjeni Zavoda za prostorno uređenje SDŽ, **prostorni planovi gradova i općina su najčešće samo preuzeli prostorno – planska rješenja iz ranijih planova bez potrebne analize ulaznih podataka** (demografska, sociološka, gospodarska, prometna i druga analiza). Zakonski sustav izmjena prostornih planova je dugotrajan.

4.2. INSTITUCIONALNI OKVIR I FINACIRANJE RAZVOJA JAVNOG I PRIVATNOG SEKTORA

4.2.1. Institucije područne (regionalne) županijske razine

- Ključnu ulogu u upravljanju razvojem ima Županija. Županija u svom samoupravnom djelokrugu obavlja poslove od područnoga (regionalnog) značaja, a osobito poslove koji se odnose na obrazovanje, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu, održavanje javnih cesta, planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova, zaštitu i unapređenje okoliša, izdavanje građevinskih i lokacijskih dozvola i drugih akata vezanih uz gradnju te provedbu dokumenata prostornog uređenja, te ostale poslove sukladno posebnim zakonima.
- Koordinacija županijskih tijela je na zadovoljavajućoj razini. Ostvaruje se dnevnom komunikacijom (po potrebi), redovitim sastancima (kolegiji svih upravnih odjela ili manji „tematski“ sastanci) i sl. U županijskoj upravi postoje formalno propisani mehanizmi ocjenjivanja rada zaposlenih te mehanizmi poticanja i nagrađivanja zaposlenih, ali se oni ne primjenjuju u dovoljnoj mjeri.
- Javna ustanova RERA S.D. za koordinaciju i razvoj SDŽ imenovana je za regionalnog koordinatora Splitsko-dalmatinske županije čija je glavna uloga koordinacija i poticanje regionalnog razvoja. Do sredine 2015.g. JU RERA S.D. sudjeluje na više od 15 projekata ukupne vrijednosti preko 50 mil. eura europskog novca iz pretpristupne pomoći te ujedno uspješno povlači sredstva namijenjena za pripremu novih projekata iz ESI fondova.
- Ostale institucije javnog sektora u županiji su Hrvatska obrtnička komora u Splitu, Hrvatska gospodarska komora kao Županijska komora Split te Hrvatska udruga poslodavaca.
- Hrvatska gospodarska komora djeluje u Splitsko-dalmatinskoj županiji kao Županijska komora Split, te kao dio sustava nastoji pružiti što kvalitetnije usluge gospodarstvu Splitsko-dalmatinske županije, zastupajući interese članica, promičući ih u zemlji i inozemstvu, te poduzimajući aktivnosti za unapređenje rada i poslovanja.
- Hrvatska obrtnička komora u Splitu ima svoju podružnicu, koja za cilj ima promicanje obrta i obrtništva, zastupanje interesa obrtnika pred državnim tijelima u oblikovanju gospodarskog sustava te davanje mišljenja i prijedloga državnim tijelima kod donošenja zakona u području obrtništva, pružanje pomoći obrtnicima prilikom osnutka i poslovanja obrta, kao i obavljanje drugih zadataka određenih zakonom i statutom Hrvatske obrtničke komore.
- Hrvatska udruga poslodavaca (HUP), osim aktivnosti u području radno-socijalnog zakonodavstva te industrijskih odnosa, štiti privatno vlasništvo, promovira razvoj i uređenje tržišnih uvjeta poslovanja, jačanje konkurentnosti i povoljne poduzetničke klime. Regionalni ured HUP-a u Splitu administrativno je sjedište Hrvatske udruge poslodavaca Podružnice Dalmacija.
- **Ipak, privatni sektor preko svojih udruženja (klastera, komora i sl.) još uvijek nije dovoljno uključen u osmišljavanje i planiranje gospodarskog razvoja županije.**

4.2.2. Institucije lokalne razine

- Splitsko-dalmatinska županija podijeljena je na **55 jedinica lokalne samouprave** (s ukupno 364 naselja) od čega je 16 JLS sa statusom grada i 39 JLS sa statusom općine. U manjim općinama postoji mali broj zaposlenih što je, uz ograničene financijske mogućnosti, dodatna prepreka za provođenje nekih dodatnih aktivnosti kao što je priprema i provedba projekata kroz EU programe. Nadalje, i kod aktivnih gradova i općina koje su prepoznale mogućnosti financiranja razvoja kroz EU programe, postoji izražen problem nemogućnosti sufinanciranja većih infrastrukturnih projekata, kao ni financiranja projektne i tehničke dokumentacije potrebne za prijavu projekta na EU i nacionalne natječaje. **Ipak, u posljednjih 5 godina primjetan je određeni napredak na lokalnoj razini, a vezano za aktivnije uključivanje u planiranje i**

provedbu EU projekata. Primjetan napredak može se povezati s velikim interesom za pohađanje EU škole u organizaciji J.U. RERA S.D. koja se provodi dva puta godišnje u Splitu.

- Županija pruža potporu jedinicama lokalne samouprave na razne načine, kako pravnim savjetima tako i konkretnom financijskom potporom projektima koji doprinose lokalnom razvoju. Županija prvenstveno sufinancira projekte JLS-a iz područja društvenih i gospodarskih djelatnosti.

4.2.3. Suradnja s institucijama državne razine

- **Prema procjeni županije suradnja županije i središnjih državnih tijela je zadovoljavajuća, uz puno prostora za poboljšanje.** Županijski programi su često rezultat te suradnje. Naime, udio decentraliziranih rashoda i izdataka u ukupnim rashodima proračuna Splitsko-dalmatinske županije za 2014. godinu iznosi 36,2 %, ali se uočava pad tog udjela u odnosu na 2010.g. kada je udio bio 38,4%. Cjelokupna decentralizirana sredstva utrošena su za potrebe školstva, zdravstva i socijalne skrbi. Također, postoji niz razvojnih programa koji se naslanjaju na programe središnjih državnih tijela iz djelokruga upravnih odjela, osobito Upravnog odjela za gospodarstvo, razvitak i europske integracije.
- Međutim, uspješniju suradnju između institucija na svim razinama vrlo često koči politička pripadnost članova predstavničkih tijela i činjenica da utjecaj parcijalnih interesa nadilazi svijest o potrebi sinergijskog djelovanja u korist zajednice.
- Državna institucija zadužena za planiranje, provođenje i koordinaciju aktivnosti regionalne razvojne politike i uspostave cjelovitog sustava programiranja, upravljanja i financiranja regionalnog razvoja je Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Suradnja s MRRFEU-om posebno je naglašena tijekom izrade Nacionalne strategije regionalnog razvoja RH putem partnerskih konzultacija. Osim toga, suradnja lokalne i područne samouprave očituje se i u provedbi nekoliko programa Ministarstva regionalnog razvoja i europskih fondova koji za cilj imaju pružiti podršku lokalnoj i regionalnoj razini pri pripremi projekata za financiranje kroz EU fondove. Ipak, ta suradnja prema ocjeni lokalne i područne samouprave nije dostatna za kvalitetno provođenje ciljeva regionalne politike Republike Hrvatske.

4.2.4. Analiza financijskog i investicijskog kapaciteta jedinica lokalne i regionalne samouprave

4.2.4.1. Struktura prihoda i rashoda županijskog proračuna

- S obzirom na utjecaj duboke krize, zabilježio se pad prihoda od 2010.-2012. g. (s 445.473.655,00kn na 393.604.396,00kn), dok se od 2013. bilježi lagani oporavak (417.248.578,00kn), s tim da razina prihoda iz 2014. (433.723.041,00kn) još nije dosegla razinu iz 2008.g. (471.362.749,00kn) kad je započela kriza. Glavni izvor prihoda SDŽ su porezni prihodi koji čine 83,5% prihoda poslovanja.
- Slično kao i kod prihoda, pod utjecajem krize, rashodi su počeli opadati (2010.g. -391.547.350,00kn, 2012. - 344.279.637,00kn) sve do 2013.g. (354.342.140,00kn) i 2014.g. (384.859.852,00kn) kada se ponovno bilježi rast, ali nije još dosegla razina početka krize.
- U strukturi ukupnih rashoda materijalni rashodi su najveća stavka koja čini ukupno 45,4% rashoda poslovanja te 40% ukupnih rashoda. Od materijalnih rashoda, najviše se troši na rashode za usluge (63,78%), usluge telefona, pošte i prijevoza (32,94%), rashode za materijal i energiju (24%) te na usluge tekućeg i investicijskog održavanja (17,5%).
- Usporedbom podataka iz navedenih tablica dolazimo do zaključka da su se smanjivanjem prihoda smanjivali i rashodi što nam govori o racionalnom djelovanju i štednji unutar Splitsko-dalmatinske županije.

4.2.4.2. Investicijski kapacitet županije i jedinica lokalne samouprave

- Ako uzmemo vrijednost rashoda za nefinancijsku imovinu kao pokazatelj investicijske aktivnosti jedinica lokalne i područne samouprave, onda proizlazi da je ukupni investicijski kapacitet županije te gradova i

općina na području županije u 2014.g. iznosio 354,1 milijun kuna dok je prosječna godišnja vrijednost u razdoblju 2010.-2014. iznosila 393 milijuna kuna.⁵²

- Od ukupnog iznosa ulaganja u 2014.g., daleko najveći dio se odnosi na gradove (56%), zatim slijede općine (31%) te županija (13%). Pri tome se na grad Split odnosi oko 20% ukupnih sredstava.⁵³ Uspoređujući s podacima iz 2009.g. vidljivo je smanjenje udjela gradova u ukupnom iznosu ulaganja od 7% (udio grada Splita se smanjio za čak 12%), dok se udio županije povećao za 5%, a općina za 2%.
- **S obzirom na investicijski kapacitet iz 2009.g. od 705,4 milijuna kuna i prosjek investicijskog kapaciteta za vremensko razdoblje 2007.-2009. od 725,3 milijuna kuna, vidljivo je da je isti manji čak za 50% u 2014. godini što je zasigurno posljedica financijske krize koja je tada nastupila.**
- **Premda se gledajući apsolutne iznose radi o najvećem investicijskom kapacitetu u odnosu na ostale županije (izuzev grada Zagreba), zapravo se radi o prilično skromnom investicijskom potencijalu, obzirom na razvojne potrebe ili npr. na ulaganja iz državnog proračuna, odnosno javnih poduzeća.**

4.2.4.3. **Financiranje razvojnih programa Splitsko-dalmatinske županije**

- Poticajno financiranje Županije odvija se putem sljedećih programa:⁵⁴
  - Program poticanja malog i srednjeg poduzetništva:
  - Projekt „Lokalni projekti razvoja malog gospodarstva za 2009“
  - Projekt „Lokalni projekti razvoja-mikrokreditiranje za 2009“
  - Program potpore osnivanju i razvoju malog gospodarstva na području Splitsko dalmatinske županije 2014. – 2017.
  - Program poticanja izgradnje poduzetničkih zona u Splitsko-dalmatinskoj županiji za razdoblje 2013. - 2016. godina
  - Program razvitka poljoprivrede i agroturizma (Fond za razvoj poljoprivrede, nabava sadnica, subvencija premija osiguranja, navodnjavanje, marketinške aktivnosti i sl.)
  - Program ribarstva i ruralnog razvoja
  - Program brzobrodskog povezivanja otoka s kopnom
  - Međunarodna suradnja i EU Programite sukladno novim razvojnim smjernicama, a u suglasju s tematskim razvojnim ciljevima Europske komisije usvojenih i od Vlade RH:
  - Program tehnološkog razvoja, istraživanja i primjene inovacija
  - Program cjeloživotnog obrazovanja
  - Program sustavnog gospodarenja energijom
  - Program razvoja konkurentnosti i kvalitete poljoprivredne proizvodnje
  - Programa potpore projektima jedinica lokalne samouprave i tvrtkama u njihovom većinskom vlasništvu putem subvencioniranja kamate kredita
- Uz navedeno, još se provode Jamstveno-kreditni fond za zeleno poduzetništvo, Program Jamstvenog fonda za prerađivačku industriju i inovacije u prerađivačkoj industriji te Projekt „Regionalni jamstveni instrumenti-RJI“. Također, kreditna aktivnost HBOR-a značajnim je dijelom usmjerena na kreditiranje poduzetništva te osiguranje financijskih sredstava po uvjetima povoljnijim od komercijalnih.
- Temeljni ciljevi navedenih programa su poticanje gospodarske aktivnosti i zapošljavanja putem:

⁵² Treba voditi računa da premda se rashodi za nefinancijsku imovinu u najvećem dijelu doista i odnose na ulaganja u građevinske objekte, oni također uključuju i rashode koje intuitivno ne povezujemo s kapitalnim ulaganjima, kao što su rashodi za prijevozna sredstava i namještaj.

⁵³ Izračun autora na temelju podataka Ministarstva financija

⁵⁴ Izvješće o stanju u gospodarstvu Splitsko-dalmatinske županije s prikazom financijskih kretanja u 2014. godini

- povoljnijih uvjeta financiranja
  - izgradnje poduzetničke infrastrukture
  - razvoja poljoprivrede i agroturizma na području Županije.
- Svi programi realiziraju se u suradnji s nadležnim ministarstvima, jedinicama lokalne samouprave, poslovnim bankama, javnim i komunalnim poduzećima, obrtnicima, malim i srednjim poduzetnicima te obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima.

4.2.5. Upravljanje regionalnim razvojem putem EU strukturnih i investicijskih fondova

- Glavni cilj politike vezano uz korištenje sredstava iz ESI fondova je dovesti Hrvatsku do održivog razvoja i uravnoteženog gospodarskog rasta. Za ostvarenje ovog cilja, Hrvatskoj su na raspolaganju sljedeći ESI fondovi:
  - **Europski fond za regionalni razvoj (ERDF)** - za cilj ima jačanje ekonomske i socijalne kohezije u Europskoj uniji te smanjenje razvojnih razlika između njenih regija.
  - **Europski socijalni fond (ESF)** - potiče zapošljavanje i mogućnosti zaposlenja u Europskoj uniji.
  - **Kohezijski fond (CF)** - cilja na države članice čiji je bruto nacionalni dohodak po stanovniku manji od 90% prosjeka Europske unije te financira projekte iz područja prometa i okoliša.
  - **Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EARDF)**
  - **Europski pomorski i ribarski fond (EMFF)**
- Krovni strateški dokument za korištenje ESI fondova u Republici Hrvatskoj jest **Sporazum o partnerstvu između RH i Europske komisije za korištenje EU strukturnih i investicijskih fondova za rast i radna mjesta u razdoblju 2014.-2020.** koji je odobren od strane Europske komisije 30. listopada 2014.g. Partnerski sporazum sadržava strateške ciljeve i prioritete ulaganja država članica, a povezan je s ciljevima strategije Europa 2020 za pametan, održiv i uključiv rast. Operativnim programima detaljno se opisuju i razrađuju mjere i aktivnosti za korištenje sredstava EU fondova:
  - **Operativni program Konkurentnost i kohezija** (6,8 milijardi eura)
  - **Operativni program Učinkoviti ljudski potencijali** (1,85 milijardi eura)
  - **Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020.** (2,38 milijardi eura)
  - **Operativni program za pomorstvo i ribarstvo RH 2014.-2020.** (348,7 milijuna eura)
- Uz navedene Programe, Hrvatskoj su na raspolaganju i Programi Unije: Obzor 2020., Program za konkurentnost poduzetništva i MSP-a, Kreativna Europa, Program Život (LIFE), Europa za građane, Program Erasmus za sve (Erasmus+), Program zapošljavanje i socijalne inovacije, Inicijativa za zapošljavanje mladih, Zdravlje za rast, Program Potrošač, Program Carine 2020 (Customs 2020), Program Pravosuđe, Program Herkul III, Program za prava i državljanstvo, Program Periklo 2020, Program Fiscalis 2020.⁵⁵

4.3. Međužupanijska i međunarodna suradnja

4.3.1. Međužupanijska suradnja

- Splitsko –dalmatinska županija je od 2003. godine članica „Hrvatske zajednice županija“, u okviru koje se radi na zajedničkom usuglašavanju stavova vezanih za regionalni razvoj i decentralizaciju ovlasti županija, te potiče razvoj zajedničkih projekta. Također, intenzivno je uključena u „Koordinaciji županija Jadranske

⁵⁵ Ministarstvo regionalnog razvoja i europskih fondova

Hrvatske“ na NUTS II statističkoj regiji putem koje se ostvaruje suradnja na jasno definiranim zajedničkim projektnim područjima.

- Splitsko-dalmatinska županija ima uspostavljenu suradnju sa sljedećim županijama u Hrvatskoj, s kojima su ujedno potpisani sporazumi o suradnji: s Dubrovačko-neretvanskom i Vukovarsko-srijemskom.

4.3.2. Međunarodna suradnja

- Splitsko-dalmatinska županija je članica: „*Jadranske Euroregije udruge jedinica teritorijalnog ustroja*“, „*Skupštine europskih regija*“, *Europske regionalne mreže „Culinary heritage*“, AREV - „*Assembly of European Wine Regions*“. Također, Hrvatska je uključena u „*Mediteranski akcijski plan*“ (MAP), osnovan u okviru Programa *Ujedinjenih naroda za okoliš (UNEP) 1975. godine*.
- Splitsko-dalmatinska županija sklopila je sljedeće sporazume o suradnji: Sporazum o prijateljstvu i suradnji između Županije splitsko-dalmatinske i Provincije Ascoli Piceno, Sporazum o prijateljstvu i suradnji hrvatskih županija Splitsko-dalmatinske, Dubrovačko neretvanske, Šibensko- kninske i Zadarske i Regije Molise Republike Italije, Sporazum o suradnji između Autonomne pokrajine Furlanije Venecije Julija (Republike Italija) i Splitsko-dalmatinske županije, Sporazum o suradnji između Departementa Herault (Republika Francuska) i Splitsko-dalmatinske županije, Sporazum o suradnji između Warminsko – mazurskog vojvodstva (Republika Poljska) i Splitsko-dalmatinske županije i Sporazum o suradnji između Kijevske oblasne državne administracije Ukrajine i Splitsko-dalmatinske županije.
- JU RERA S.D. potpisala je Sporazum o suradnji s sljedećim razvojnim agencijama: Razvojnou agencijom Zapadno-hercegovačke županije HERAG iz BIH i Regionalnom razvojnom agencijom za Hercegovinu REDAH iz BIH.
- SDŽ je u sklopu EU programa prekogranične i transnacionalne suradnje ostvarila suradnju sa regijama susjednih država. Suradnja u sklopu ovih programa predstavlja važan doprinos aktivnostima regionalnog razvoja.
- U okviru suradnje s predstavništvom Europske komisije u Hrvatskoj, JU RERA S.D. je uspostavila - EDIC SPLIT“ – Informacijski centar Europe Direct Split, putem kojeg se za područje Splitsko-dalmatinske svim njenim građanima otvara mogućnost na dostupnost informacija i savjetovanja o svim EU temama, od informacija o pravima građana EU, prioritetima i politikama EU do informacija o mogućnostima financiranja projekata kroz EU programe te savjetovanja po tim pitanjima.
- **Obzirom na važnost uspostavljanja kvalitetne suradnje između županija, regija i zemalja, može se zaključiti kako bi se iste u budućnosti mogle još dodatno unaprijediti, kroz neke nove modele i oblike. Uspostavljanjem novih modela suradnje uskladili bi još bolji zajednički ciljevi i ostvario kontinuitet u zajedničkom planiranju budućih projekata.**
- **Ujedno se može zaključiti, kako za provedene projekte iz programskog razdoblja 2007.-2013. nije proveden sustav vrednovanja rezultata istih, koji bi bio važan temelj i smjernica za daljnja planiranja zajedničkih razvojnih projekata.**